

Rrëfen në librin e tij "Kujtimet e një albanozauri" libanezi që solli eshtrat e Vaso Pashës:

MELHEM MOBARAK:

Vaso Pasha pati shkruar se "feja e shqiptarit është shqiptaria", sikur ta dinte se një ditë eshtrat e tij do të preheshin në një varr pa kryq në Shqipëri

SI U SOLLËN ESHTRAT E VASO PASHËS NGA LIBANI NË ATDHE

nga Sulejman Tomcini

Në atë kohë unë kisha rreth një vit që ushtroja detyrën e ambasadorit të Shqipërisë në Republikën Arabe të Egjiptit dhe mbuloja si jorezident edhe disa vende të tjera arabe si Libanin, Sirinë etj. Në vitin 1978, m'u ngarkua detyra e tërheqjes së eshtrave të patriotit të madh të Rilindjes,

Për bisedë me këtë shkrimtar që jeton, punon e krijon prej shumë vitesh në Bukuresht, nuk lypset ndonjë shkas i veçantë. Dyert e hapësirës së tij krijuese përherë janë të hapura krahë e më krahë. Gjithmonë nga "miniera" e tij mund të dalësh me plot shportën (thesin), xhevahire. Ardiani është "gurthyes", është mjeshtër, filigran diamantesh.

**Ardian-Christian
Kyçyku:**

POEZIA NË EPOKËN E QELQIT

Bisedës i priu: Bajram Sefaj

(fq. 12)

N'projtje të Shën Librit, të Njeriut - Mit'hat Frashëri nga Virion Graçi

(fq. 6)

Në muajt e fatkeqësisë planetare që është ende në fillimin e saj, iu kthyem më shtruar librave e shkrimeve si mënyra më e mirë për t'i qëndruar larg epidemisë, molepsjes me të keqen shëndetësore dhe pasojave psikologjike, mendore e shpirtërore të izolimit kolektiv e individual. Pa lajmërimet fluturake në rjete sociale, iu ktheva dhe unë një dishepulli të shquar të Shën Librit, Mit'hat Frashërit, shkrimeve e të tij, nënvizimeve të mia në kohë të ndryshme mbi ato shkrime...

Kërkime të Pareshtura drejt Përsosjes së Poezisë

Mbi librin me poezi "Imgur" (2019) të
poetit Skënder Buçpapaj
nga Kujtim Morina

(fq. 11)

Poezinë e Skënder Buçpapaj apo ndonjë tregim të tij i kisha lexuar në vitet 88-89 kur ka qenë redaktor tek gazeta Drita. Edhe më vonë kam lexuar ndonjë poezi apo cikël me poezi por jo ndonjë libër të tij.

E keqja na çoi në kujtesë

ese nga Rexhep Ferri

(fq. 10)

ORHAN PAMUK: SI HOQA QAFE DISA NGA LIBRAT E MI

(fq. 18)

TREGIME

Nerinda Hysa:
Ndihmesat

(fq. 8)

Qazim Shehu:
*Flutura në
ashensor*

(fq. 11)

NUK ASHTË E LEHTË

poezi nga
Ingrit Luani

(fq. 9)

Rrëfen në librin e tij "Kujtimet e një albanozauri"
libanezi që solli eshtrat e Vaso Pashës:

MELHEM MOBARAK:

Vaso Pasha pati shkruar se “feja e shqiptarit është shqiptaria”, sikur ta dinte se një ditë eshtrat e tij do të preheshin në një varr pa kryq në Shqipëri

Reth fundit të vitit 1977, unë mësova që Shqipëria po përgatitej për të festuar me mjaft pompozitet njëqindvjetorin e Lidhjes së Prizrenit, që kishte formuar të parën skicë të një asambleje popullore shqiptare, duke grupuar të tre përbërësit fetarë, myslimanë, katolikë dhe ortodoksë.

Vaso Pasha, një nga tehet e kësaj lëvizjeje, i njohur si një nga patriotët e mëdhenj të Rilindjes shqiptare, kishte qenë guvernator i Mont-Liban-it, që nga viti 1883 gjer në vitin 1892. Për të garantuar autonominë e Mont-Liban-it dhe të popullsisë së tij me shumicë katolike, shtatë fuqitë e epokës (Perandoria otomane, Franca, Anglia, Prusia, Austria, Rusia dhe Italia) kishin dhënë një statut special për këtë territor të vogël, duke vënë kusht që guvernatori duhet të ishte i krishterë, katolik dhe i kombësisë otomane. I vdekur më 1892, pikërisht pak para se të mbaronte mandatin e tij dhjetëvjeçar, Vaso Pasha u varros në kodrinën e Hazmieh-ut, një periferi e vogël e Bejrutit, rrethuar me ullishte.

Dalan Buxheli kishte bërë tashmë një përçapje, në vitin 1967, për të transferuar eshtrat e tij në Shqipëri. Një ngatërresë administrative, e krijuar nga statuti i *vakëft* të varrezës së Hazmieh-ut, (njohur gjithashtu nën emrin e varrezave të pashallarëve), kishte bllokuar atëherë kërkesën e tij. Dhe për më tepër, Shqipëria nuk kishte në atë kohë, lidhje diplomatike me Libanin.

Unë parandieja në gjithë këtë histori, një rast për të bërë mundur rikthimin tim në Shqipëri. Gjatë rrugës për në Londër, u ndalova në Kajro, në janar të vitit 1978, dhe takova ambasadorin Sulejman Tomçini. Unë i propozova atij ndihmën time për të transferuar eshtrat e Vaso Pashës dhe dëshirën time, për të diskutuar me udhëheqës

shqiptarë. Ideja ime i pëlqeu atij sakaq, dhe ai më premtoi që do të lajmëronte Tiranën, menjëherë.

Më 13 shkurt, unë mora në Londër një telegram nga Komiteti shqiptar për marrëdhëniet kulturore dhe miqësore me të huajt (Komiteti) i hartuar këssoj:

“Mirësevini në vendin tonë. Ju mund ta merrni vizën në ambasadën tonë, në Paris.”

Unë nuk u luta aspak për së dyti, dhe në më pak se një muaj më vonë, më 7 mars 1978, unë arrita në Tiranë.

Pak më vonë, unë u prit nga profesor Buda dhe kolegët e tij të Akademisë së Shkencave. Mbledhja zgjati më tepër se dy orë: konjak, kafe, çokollata, ëmbëlsira të vogla. Me profesor Vehbi Balën folëm mbi Vaso Pashën dhe mundësinë e kthimit të eshtrave të tij në Shqipëri, si dhe gjithashtu ato të gruas dhe vajzës së tij, të tre të varrosur në Hazmieh, në Liban. Unë u premtova atyre, që sapo të kthehesha në Liban, do të ndërhyja në ministrinë e punëve të jashtme, për të lehtësuar përçapjet e bëra për këtë qëllim dhe për pranimin e kërkesës.

Profesor Buda ngriti një dolli për mikun e madh Camille Aboussouan, president i asamblesë libaneze të Shoqatës së studimeve të juglindjes europiane, që ai e kishte tashmë takuar gjatë kolokiumeve të mëparshme.

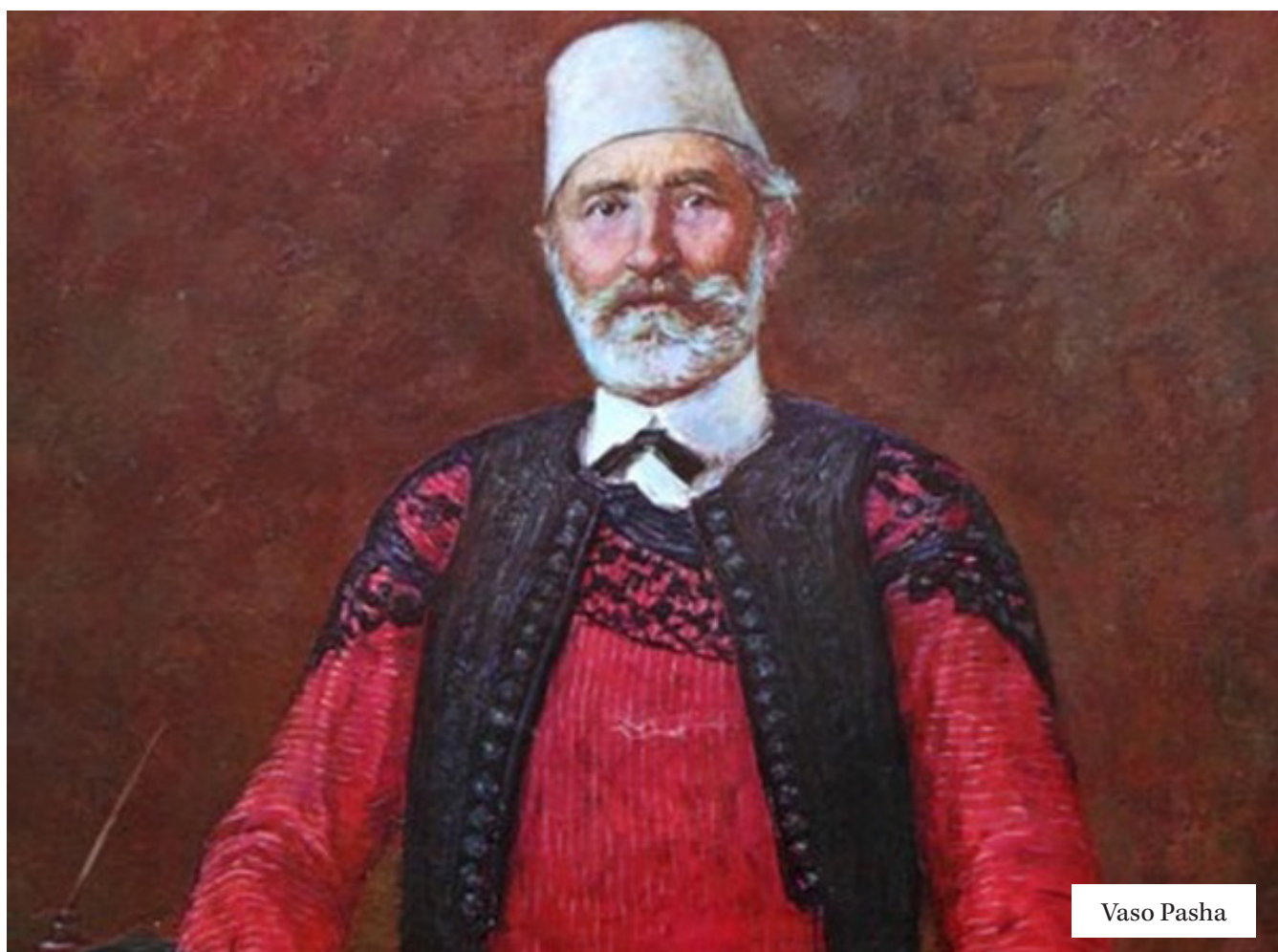
Gjatë mbasdites, Komiteti më ofroi një koleksion të shkëlqyer librash të ilustruar si dhe një gamë komplete të disqeve të këngëve popullore shqiptare.

Në mbrëmje, darkë me Javier Malon.

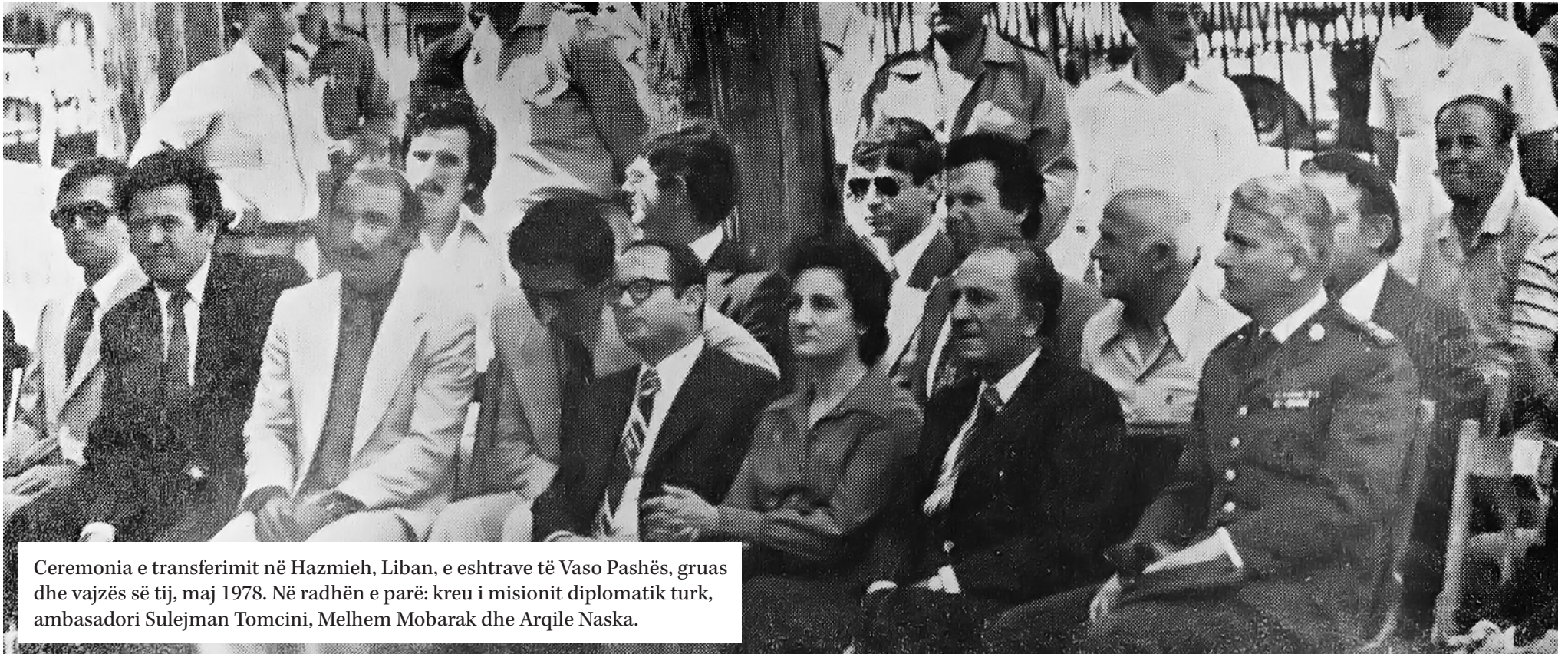
Mbas kthimit tim në Liban, unë përgatita një seri artikujsh për gazetën “Zgjimi”. Këtë herë artikujt e mi nuk ngjallën asnjë polemikë. Më 22 mars, unë takova Fouad Boutros, ministër i punëve të jashtme, dhe i komunikova atij gojarisht, dëshirën e autoriteteve shqiptare për të riatdhesuar eshtrat e Vaso Pashës. Ministri më siguroi që ai e ka mbajtur shënim gjithçka fare mirë dhe pret kërkesën e shkruar të autoriteteve të Tiranës, për t’i dhënë një vijim të favorshëm kësaj kërkesë.

Në këtë kohë e sipër, Sulejman Tomçini, ambasador i Shqipërisë në Egjipt, u akreditua gjithashtu pranë qeverisë libaneze. Unë “e mora atë nën përgjegjësinë time”, që nga arritja e tij në fillim të prillit, deri në nisjen e tij për në Tiranë, më 31 maj. Ai erdhi në Bejrut, i shoqëruar nga atasheu tregtar Arqile Naska. Të dy ndanë të njëjtën dhomë, në hotelin Carlton, sipas frymës të kursimit të madh socialist.

Megjithëse marrëdhëniet diplomatike janë vendosur ndërmjet Libanit dhe Shqipërisë, që

Vaso Pasha

Ceremonia e transferimit në Hazmieh, Liban, e eshtrave të Vaso Pashës, gruas dhe vajzës së tij, maj 1978. Në radhën e parë: kreu i misionit diplomatik turk, ambasadori Sulejman Tomcini, Melhem Mobarak dhe Arqile Naska.

nga viti 1974, është dashur që të priten katër vjet, para se një ambasador të vinte, për të paraqitur letrat e tij kredenciale. Prezantimi i këtyre të fundit mori pamjen e një komedie të lehtë. Me të vërtetë, protokollit i Libanit kërkon në këtë rast, mbajtjen e një fraku. Sulejmani, si një komunist i mirë, iu kundërvu këtij zakoni borgjez dekadent. Administrata libaneze i mbeti besnik rregullit dhe nuk u krye asgjë. Sulejmani përfundoi pastaj duke pranuar, që Georges Kassouf, shef i protokollit në ministrinë e punëve të jashtme, që fatmirësisht kishte të njëjtin shtat, t'i huazojë frakun e tij.

Por çështja nuk përfundoi këtu.

Sulejmani nuk kishte mundur akoma ta shtypte me makinë shkrimi tekstin e letrave kredenciale, në arabisht. Një natë më parë se të zhvillohej audienca presidenciale, ai më dha tekstin e shkruar me dorë, duke më lutur që ta daktilografoja, dhe t'ia ktheja atij më vonë, të hënën në mëngjes, në orën tetë.

“Nuk duhet që unë të bëj të dështojë takimi im në pallatin presidencial”, shtoi ai, në vend të një shpjegimi të turbullt.

Mbas kërkesës sime të bërë me ngut, Paulette, sekretarja ime, arriti herët të nesërmen, në zyrë. Mbas shumë korrektimesh (të daktilografosh një tekst arabisht nuk është një punë e rëndomtë), unë thirra një taksì, dhe i vura si detyrë, që të çonte urgjentisht zarfin për tek i adresuari, vetë në dorë...

Prezantimi i letrave kredenciale ndodhi pa kleftëka të tjera.

Më 31 maj, një ceremoni zyrtare u zhvillua në varrezën e pashallarëve në Hazmieh. Sulejmani është i qeshur: mbas 86 vjetësh në një ekzil të pavullnetshëm, eshtrat e Vaso Pashës si dhe ato të gruas së tij të dytë dhe vajzës së tij, Maria, do të kthehen së shpejti, në Shqipëri.

Në vitin 1883, ky patriot i madh shqiptar, u emërua guvernatori i katërt i Mont-Liban-it. Përpos njohjes së tij të thellë të gjuhës arabe, Vaso Pasha, poet me talent, intelektual dhe poliglot, nuk ndjehej megjithatë mirë, nëpër dredhitë e politikës libaneze.

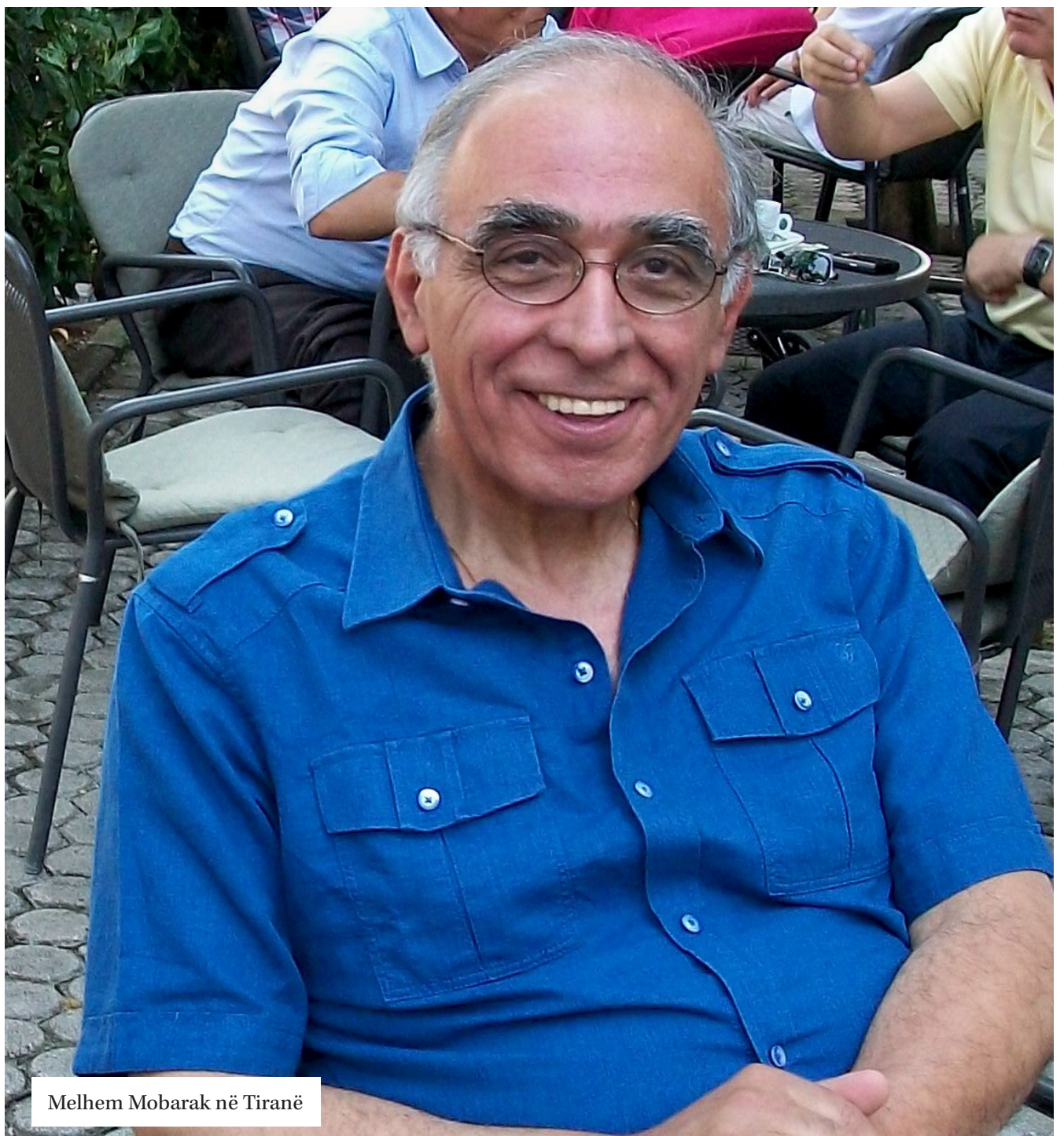
Jeta e tij ishte gjithashtu e prekur nga hidhërimi. Mbas ai humbi gruan e tij të parë, ai u martua me një greke të re me emrin Catherine Bonatti, dhe kjo ndodhi, pikërisht pak para emërimit në Liban. Kjo bashkëshorte e vetëdijshme, duhej t'i shërbente si nënë bijës së tij të vetme, të ardhur nga martesja e mëparshme. Tre apo katër vjet më vonë, Chaterine

vdiq nga një kancer. Ky hidhërim i madh u pasua shumë shpejt nga një tjetër humbje mizore: vajza e tij shumë e bukur, Maria, duhet të vdiste nga një “tuberkuloz galopant”. Dhe ky ishte varri i dytë në Hazmieh. Fatkeqësisht, për famën politike të babait të saj, Maria ishte martuar me një afarist të madh armenian, me emrin Kupelian. Përmes dredhive dhe metodave të tij financiare pak të ndershme, Kupelian-i arriti të institucionalizojë shitjen korruptive të nëpunësive të shtetit, të ryshfeteve, të përfitimeve që sjell një nëpunësi, dhe të shkeljeve ligjore, që duke paguar, sigurojnë

një fitim nga autoritetet publike, në mbretërinë e vogël të Libanit.

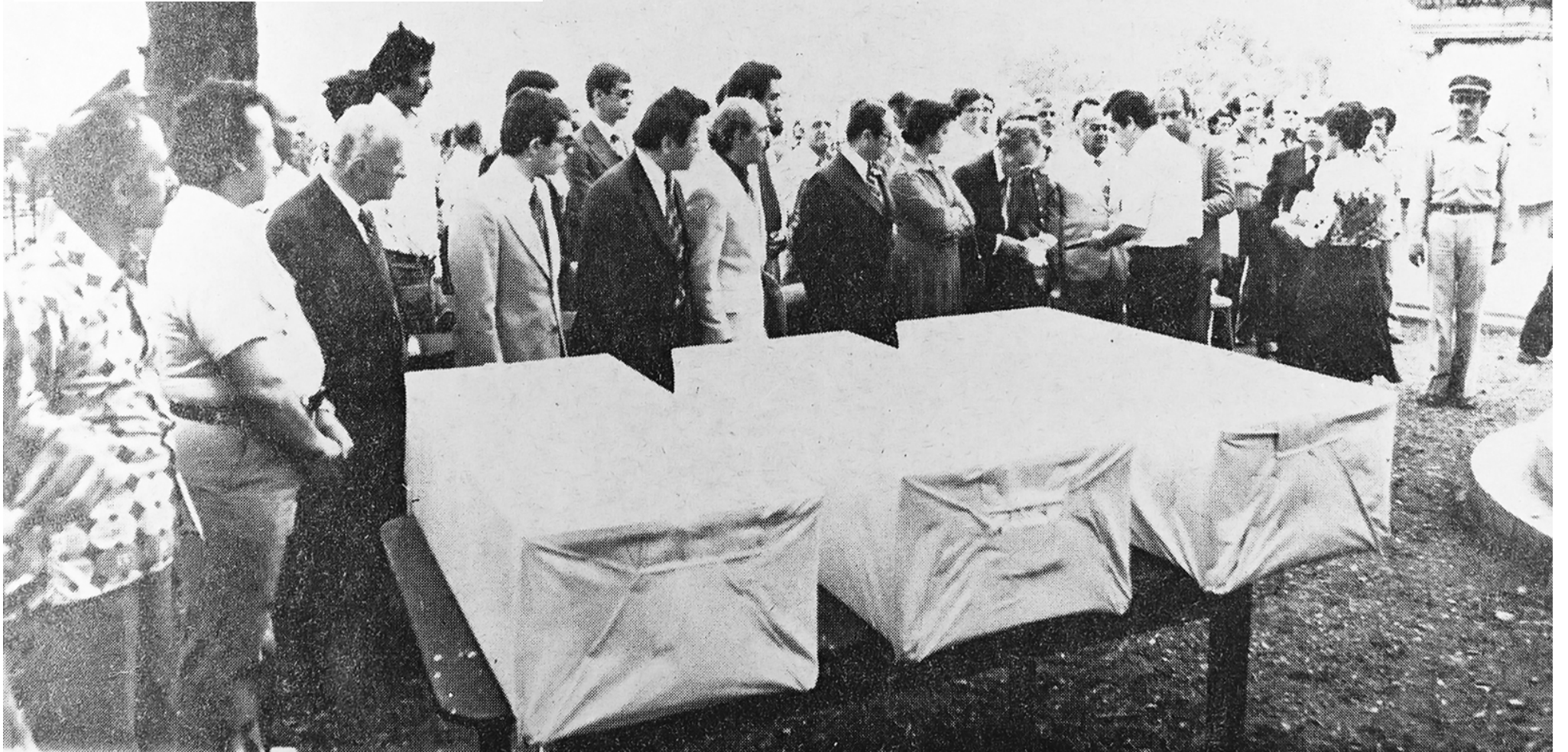
Guvernatori, i lënduar nga hidhërimi, gjente ngushëllimin e vetëm sa i përkiste atij, pranë dy mbesave. Kjo dashuri u shtri natyrisht edhe tek babai i tyre, Kupelian-i, gjë që shpjegon instalimin e rrëmujës së ardhur nga një qeverisje e keqe, në kohën e Vaso Pashës.

E gjitha kjo, nuk e pengonte guvernatorin të siguronte paqen, lulëzimin ekonomik dhe zhvillimin artistik, në Libanin e vogël. Ai merrej gjithashtu me urbanizmin, duke bërë rregullimin

Melhem Mobarak në Tiranë

Ceremonia e transferimit në Hazmieh, Liban, e eshtrave të Vaso Pashës, gruas dhe vajzës së tij, maj 1978.

e rrugëve të mëdha të komunikacionit dhe ndërtimin e shumë ndërtesave dhe urave të rëndësishme.

Të rrallë janë ata që e dinë se Ismail Qemali, babai i pavarësisë shqiptare ka qenë Veli (guvernator) i Bejrutit, në vitin 1891. Ky qytet kishte asokohe një statut politik të dalluar nga ai i Mont-Liban-it. Meqë Vaso Pasha i kalonte dimrat e tij në Bejrut, ata të dy janë takuar me njëri-tjetrin, më se një herë.

Përfundimisht, për të lehtësuar vetminë e tij, dhe sipas këshillës të mikut të tij, imzot Piavi-t, Vaso Pasha vendos të martohet me një vajzë të re franceze, e cila ishte guvernante e dy mbesave të tij. Ajo i dha atij dy djem, prej të cilëve, ai më i madhi u quajt Michel.

I emëruar guvernator për dhjetë vjet, Vaso Pasha vdiq në qershor të vitit 1892, një vit para mbarimit të mandatit të tij. Ai u varros pranë të vetëve. Ismail Qemali rrëfen në kujtimet e tij që “funeralet u kryen në kishën St-Louise des Capucins, në Bejrut, dhe varrimi fetar në Hazmieh”.

Dhe vitet kaluan...

Në këtë 31 maj të vitit 1978, një detashment i xhandarmërisë bën nderimet e rastit në një kënd të varrezës, përpara tre arkivoleve të mbuluara me cohë të bardhë. Në radhën e parë ndodheshin të pranishëm, Sulejmani, Arqileja, përfaqësuesit e qeverisë libaneze, i ngarkuari me punë i Turqisë, dhe anëtarë të familjes së Vaso Pashës.

U mbajtën diskutimet e rastit. Embëlsira të vogla dhe vera e nderit u shërbyen në fund të ceremonisë. Të tre arkivolet u dërguan pastaj me avion, në Shqipëri.

Disa ditë më vonë, unë mora një telegram nga Sulejman Tomçini, nga Tirana. Ai më kërkoi që t'i dërgoj me telegram datat respektive të lindjes e të vdekjes të gruas dhe të vajzës së Vaso Pashës, që të mund t'i shkruanin rrjedhimisht te varri i tyre.

Fati është i çuditshëm.

Vaso Pasha, i cili, vetë kishte deklaruar se, “feja e shqiptarit është shqiptaria”, a do të kishte menduar kurrë, që ky slogan do të aplikohet një

ditë për kufomën e tij, të nxjerrë nga një varrezë fetare e Libanit, për t'u varrosur në një varr pa kryq, në Shqipëri?

Unë bëra gjithashtu dajën tim, Camille Aboussouan, në atë kohë ambasador i Libanit pranë UNESCO-s, që të ndërhynte për këtë qëllim.

Në fund të mbasdites, nisja për në Shkodër. Hoteli i ri ka një pamje të trishtuar dhe të rrënuar. Gjithmonë të njëjtat probleme me instalimet. Një shetitje dyorëshe përmes qytetit, në shoqërinë e Sulejmanit. Ndërtesa të shumta banimi janë ndërtuar që nga vizita ime e parë. Njerëzit duken më të kamur se në Tiranë. Një darkë e këndshme e shoqëruar me verë të kuqe të Përmetit. Në fund të mbrëmjes, te lokali i vallëzimit të hotelit, ku

një trupë lokale luan potpuri. Orkestra është e përbërë nga një fizarmoniçist, nga një baterist dhe nga një klarinetist i lyer me brilantinë, më së miri. E pashmangshmja lambada inkurajon një grup qejflinjsh gazmorë italianë, që të tundin këllqet në pistë, kush e kush më mirë.

E martë, 17 prill. Nuk ka drita. U rrojta me ujë të ftohtë. Paradite, në shoqëri të Midhat Dibrës, drejtor i muzeve të Shkodrës, ne shkuam drejt varrezës së dëshmorëve, për t'u kredhur në një prehje shpirtërore dhe për të vënë një tufë shpatoresh te varri pa kryq i Vaso Pashës. Një trëndafil i egër lulëzonte pikërisht pranë varrit.

Varri i Pashko Vasos në Shkodër

SI U SOLLËN ESHTRAT E VASO PASHËS NGA LIBANI NË SHQPËRI

Nga Sulejman Tomcini

Ish ambasador i Shqipërisë në Egjipt dhe vendet Arabe

Në atë kohë unë kisha rreth një vit që ushtroja detyrën e ambasadorit të Shqipërisë në Republikën Arabe të Egjiptit dhe mbuloja si jorezident edhe disa vende të tjera arabe si Libanin, Sirinë etj. Në vitin 1978, m'u ngarkua detyra e tërheqjes së eshtrave të patriotit të madh të Rilindjes, Vaso Pashës, vdekur në Liban në vitin 1992 dhe varrosur në "Varrezën e Pashallarëve", në lagjen Hazimie të Bejrut. Ai qe emëruar guvernator i Malit të Libanit, zonë e banuar nga popullsi katolike maronite në vitin 1883, i cili, në bazë të një marrëveshjeje, të garantuar nga shtetet e mëdha të kohës, gëzonte një status special dhe, në këtë kuadër, edhe qeverisjen nga një guvernator katolik, shtetas i Turqisë.

Të nesërmen e mbërritjes në Bejrut mora kontakt me protokollin e Ministrisë së Jashtme. Kredencialet u paraqitën në sarajet e Baabadas, që thuhet se qenë

ngritur nga Vaso Pasha.

Në vizitën që i bëra Ministrisë të Punëve të Jashtme, Fuat Butrus, i ngrita edhe problemin e tërheqjes së eshtrave të Vaso Pashës. Ai shprehu gatishmërinë e qeverisë së tij për të ndihmuar në këtë drejtim.

Në përmbushjen e këtij mision një ndihmë të çmuar më dha miku i vendit tonë, zoti Melhem Mobarak, një qytetar libanez i apasionuar pas Shqipërisë dhe historisë së saj, me lidhje të gjëra në vendlindjen e tij dhe sidomos me Ministrinë e Jashtme të Libanit, të cilën gjatë viteve 1951-1952 e pati drejtuar i ati i tij.

Me Melhemin isha njohur gjatë një vizite në ambasadën tonë në Kajro, në janar të vitit 1978. Me këtë rast biseduam edhe për mundësinë e tërheqjes së eshtrave të Vaso Pashës. Më tha se ky problem ishte trajtuar nga ambasada shqiptare në Kajro që në vitin 1967, por, për disa ngatërresa

procedurale, nuk ishte realizuar dot. Po ashtu më tha se në Ministrinë e Jashtme të Libanit, kishte konstatuar një gadishmeri të plotë për ndihmë në këtë drejtim. Në Ministri punonte edhe vëllai i tij Saimiri, që me vonë u bë ambasador i shtetit të tij në disa vende perëndimore. Edhe Saimiri e kishte ndjekur problemin, duke krijuar opinion pozitiv në dikaster. Me një fjale, kur unë shkova në Bejrut, në sajë të përpjekjeve të z. Melhim, problemi ishte gati i zgjidhur dhe mua më mbetej vetëm trajtimi i tij nga ana diplomatike e zyrtare.

Meqë detyra ime ishte marrja e eshtrave të Vaso Pashës, përveç kontakteve në Ministrinë e Punëve të Jashtme, zhvillova takime edhe me organet lokale të zonës, ku shtrihesh varreza e Hazimies. Më thanë se, bashkë me Vaso Pashën, ishin varrosur edhe e shoqja dhe e bija. Më propozuan t'i tërhiqnim të tre. Po kështu u mendua që varret, të cilat ishin prej betoni, të mos i prishnim: eshtrat t'i terhnim nga poshtë. Unë u propozova që në varret bosh të shkruhej që eshtrat e tyre u tërhoqën nga qeveria shqiptare në shenjë respekti e vlerësimi për shërbimin që Vaso Pasha i ka bërë çështjes së pavarësimit të Shqipërisë nga Perandoria Turke. Këto sugjerime iu përcollën Ministrisë tonë të Jashtme, e cila i aprovoi, e kështu filloi puna. Nuk e di nëse varret bosh jenë ende në Hazimieh dhe, nëse po, a është shënuar që eshtrat e tyre u tërhoqën nga qeveria shqiptare.

Më në fund përgatitjet përfunduan, përcjellja do të bëhej me një ceremoni të përmortshme dhe si datë u la 31 maji. Pikërisht në këtë datë, në një shesh afër Varrezave të Pashallarëve në Hazimieh u organizua ceremonia zyrtare. Pas ceremonisë u nisëm direkt për në aeroportin e Bejrutit. Ishim urdhëruar që kthimi do bëhej nëpërmjet Stambollit. Nga Stambolli në Shqipëri kthimi do bëhej në rrugë tokësore.

Në Kapshticë kishin dalë për të na pritur shume banorë të Korçës dhe Bilishtit si dhe personalitete të ndryshme qendrore e vendore. Arkivoli i patriotit të madh u vendos në një makinë të mbështjellë kuq e zi dhe të mbushur me kurora me lule dhe u nis për në Korçë. Me kaq detyra ime mbaroi. Te tjerë u kujdesën për dërgimin e eshtrave në Tiranë e pastaj në Shkodër. Me date 16 qershor në Tiranë u organizua një ceremoni madhështore për përcjelljen e tyre në Shkodër dhe po atë ditë ato mbërritën në Shkodër, ku u vendosën në shtëpinë muze të Vaso Pashës. Më 25 qershor eshtrat u rivarrosën me nderime të mëdha në Varrezën e Dëshmorëve, përkrah patriotëve të tjerë që luftuan e punuan për Atdheun.

KOMENTE MBI LIBRIN ME KUJTIME TË MELHEM MOBARAKUT

"Librin me kujtime për Shqipërinë, autori e ka titulluar "Kujtimet e një albanozauri, 1965 - 1991". Gjatë një hapësire kohe prej 26 vjetësh Mobaraku e vizitoi Shqipërinë katër herë. Interesi për Shqipërinë nisi qysh kur shkoi nga Libani për të kaluar pushimet verore në Korfuz. Cili qe ai shtet që dukej përkundrejt? A mund të shkonte atje?

Rastësisht, kur u kthye në Bejrut, gjeti te një bukinist librin "Shqipëria dhe Napoleoni" të Boppe – s e pastaj librin "Shqipëria hap kufijtë" të Albert Mahuzier, që e familjarizoi pak a shumë me Shqipërinë moderne. Që prej asaj kohe, ai u interesua ta pasuronte bibliotekën e tij me shënimet e udhëtarëve të huaj, me libra studimesh rreth problemeve shqiptare, me gravura, harta të vjetra e piktura të ndryshme. Sot besohet se ka koleksionin më të pasur albanologjik ndër miqtë e dashamirësit e atdheut tonë.

Periudha e vizitave të tij kondicionon me lidhjet e forta të miqësisë së madhe, të ashtuquajtur "miqësi luftarake" midis Shqipërisë komuniste dhe Kinës së Mao Ce Dunit. Kritikët kanë shprehur mendime se te libri i tij vihen në dukje fazat e ndryshme të aleancës midis diktaturës së Enver Hoxhës dhe asaj kineze, deri në thartimin e tyre për shkak të vizitës së papritur të Niksonit në Kinë.

Udhëheqja shqiptare u frikësua se Kina po e ndryshonte kahjen politike. Mobaraku po ashtu përjetoi periudhën fillestare të belbëzimeve të demokracisë shqiptare në fillim të viteve '90. Letrën e shkrimtarit Ismail Kadare, dërguar autorit, pasi e lexoi dorëshkrimin, M. Mobaraku e ka përdorur si parathënie të librit.

Mobaraku, lindur në Bejrut të Libanit, pinjoll i një familjeje intelektuale me tradita patriotike dhe diplomatike. Në vitet '70 autori themeloi Shoqërinë Libaneze të Amatorëve të sixhadeve murale antike dhe më 1975 botoi një libër me lutjet e shkruara në to, dëshmi e kulturës popullore libaneze. Pas vitit 1978 për shkak të luftës midis kristianëve dhe muslimanëve, ai u shpërngul nga Libani dhe u vendos në Montreal, Kanada, ku vazhdon të jetojë edhe sot.

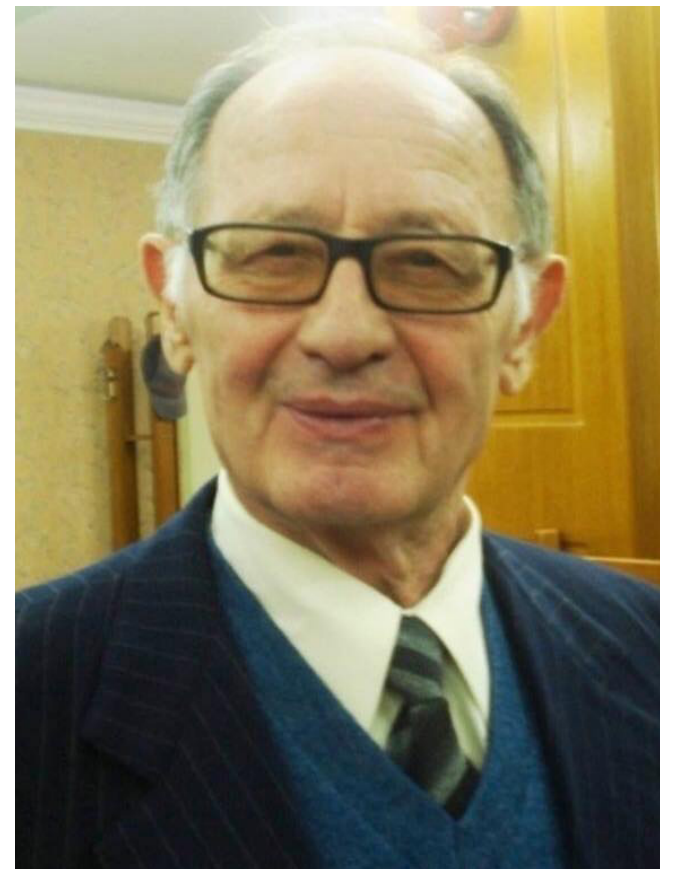
Nga emri e mbiemri duhet si mysliman, ndërsa në të vërtetë Melhemi i përket fesë katolike. Dashuria për vendin tonë e shtyu të mësonte edhe gjuhën shqipe, mes vështirësive të mëdha, sepse në Montreal nuk kishte emigrantë shqiptarë. Ai pohon se lexon shqip, por e ka të vështirë të flasë nga mungesa e kontakteve dhe e përvojës.

Gjithsesi, për një kohë të gjatë ai ka ndjekur aktivitetet shqiptare të kulturës dhe artit të zhvilluara në Amerikë, çka i dha rast të njihet me personalitete të botës shqiptare sikurse Prof. Arshi Pipa, Peter Pifti, Sami Repishti, Nicholas Pano, Martin Camaj, Anton Logoreci, Elez Biberaj, Gjon Sinishta, Anthoni Athanas dhe me albanologë të shquar si Alan Ducellier dhe Janet Byron."

NAUM PRIFTI

"Kam kënaqësinë t'u prezantoj lexuesve të "Diellit" një mik të shquar të Shqipërisë, Melhem Mobarakun. E them me mirëbesim se ai qëndron në radhët e para të atyre që e kanë bërë Shqipërinë vokacionin kryesor të jetës së tyre. Shkurt fjala, zoti Mobarak është pronari i një koleksioni të mrekullueshëm librash dhe veprash arti për Shqipërinë. Me aq sa di unë, ky është koleksioni më i pasur i këtij lloji jashtë Shqipërisë."

PETER PRIFTI

N'PROJTJE TË SHËN LIBRIT, TË NJERIUT - MIT'HAT FRASHËRI

nga Virion Graçi

Në muajt e fatkeqësisë planetare që është ende në fillimin e saj, iu kthyer më shtruar librave e shkrimeve si mënyra më e mirë për t'i qëndruar larg epidemisë, molepsjes me të keqen shëndetësore dhe pasojave psikologjike, mendore e shpirtërore të izolimit kolektiv e individual. Pa lajmërime fluturake në rjete sociale, iu ktheva dhe unë një dishepulli të shquar të Shën Librit, Mit'hat Frashërit, shkrimeve e të tij, nënvizimeve të mia në kohë të ndryshme mbi ato shkrime; po I sistemoj shënimet e mia si më poshtë; pashmangshëmërisht, mbresat e mia janë të shoqëruara me fakte të mirënjohura nga publiku I gjerë..

Mid'hat Frashëri është figurë e rëndësishme në historinë e Shqipërisë: kryetari i Kongresit të Manastirit, firmëtar i pavarësisë; tre herë ministër në tre qeveritë e para të shtetit shqiptar; shkrimtar, publicist dhe bibliofil si rrallë kush në botën shqiptare; Mid'hat Frashëri i njohur ndryshe me emrin e tij të shkrimeve si Lumo Skëndo ka lënë një trashëgimi të jashtëzakonshme: kërkime e studime albanologjike, eseistikë, prozë të shkurtër artistike, portrete letrare, udhëpërshkrime e ditarë në frëngjisht, në turqisht dhe në shqip, proza të shkurtëra filozofike, proza poetike, libra shkollorë. Në arenën ndërkombëtare, Mid'hat Frashëri tejkalon mbase ambasadorin e përjetshëm F. Konica si bashkëpunëtor, artikullshkrues në shtypin prestigjioz e huaj, në Francë, Angli, Belgjikë, Zvicër, etj, duke shkuar rregullisht në më tepër se pesëmbëdhjetë gazeta, gjithçka për të afirmuar përkatësinë autoktone të shqiptarëve, identitetin historik dhe integritetin teritorial. Ka qenë botues, drejtues dhe përgatitës i “Kalendari kombiar” që nisi të botohej në Sofje në 1897 dhe për më tepër se tridhjetë vjet u bë një “enciklopedi e vogël kulturore-letrare”; në vitet 1908-1909 do të botojë dendur në gazetën e përjavshme politiko-letrare “Liria”, gazetë-tribunë nëpërmjet të cilës iu kryen shërbime të mëdha kulturës shqiptare; roli e ndikimi i gazetës “Lirijs” dha fryte në punën përgatitore për Kongresin e Manastirit. Veprimtaria iluministe-atdhetare e Lumo Skëndos do të vijojë me botimin për njëzet vite me radhë (1909-1929) e gazetës “Dituria”, ku ai vetë mbante barrën e rëndë të kryeredaktorit si dhe autor i shumicës së shkrimeve; në Zvicër boton revistën dymujore në gjuhën frënge “L'Indipendence albanaise”.

Mid'hat Frashëri i përket brezit të fundit të Rilindjes, por i lidhur organikisht me të duke i çuar gjer nga mezi i shek. XX më përpara idealet, frymën dhe ambiciet e saj, bashkë me të tjerë personalitete si Faik Konica, Fan Noli, Gjergj Fishta etj.

Për marrëdhëniet e Dishepullit me Shën Librin po përmendim disa fakte. Në testamentin vetjak të 29 prillit 1929 depozituar në 4 mars 1929 në gjykatën e Tiranës Mid'hat Frashëri shkruan:

“1.Ç’kam pasuri të tundshme ose të patundshme, libra, mobilla, karta, plaçka, etj, ..i lë për krijmin e një INSTITUTI ALBANOLOGJIE që të jetë një qendër e studimeve shqiptare....(shkurt v.g)

2.Gjithë sa më ka mbetur nga im atë dhe ungjërit dhe që sot formojnë muzenë time familjare dëshironj që të ruhenë prapë në formë të një muzeje të vogëlë brënda në INSTITUT...(shkurt-v.g)

4. Në paça të holla në shtëpi, në ndonjë bankë, ose hua për të mbledhurë, duke u bashkuar me shumë të tjerë do të mirret nga shitja e Librarisë dua të përdoren të gjitha së bashku: a) për të bërë spenzimet e para të një

godine e cila të shërbejë si INSTITUT ALBAOLOGJIE...” (shkurt v.g)

Bibliotekën personale me 40 mijë volume, në testamentin e marsit 1929 e lë trashëgimi për një institut albaologjik; 18.000 vëllime nga biblioteka e tij janë në Bibliotekën Kombëtare, kurse në bibliotekën e Kuvendit Popullor 31 volumet nga “Le grande encyclopedie” (Librarie Larouss) janë me emrin e tij. Lumo Skëndo organizon dy ekspozitat e para të librit të vjetër shqip: në të parën botimet e gjetura të Kristoforidhit, e dyta me monumentet më të vjetër të gjuhës e të literaturës shqipe, për mbledhjen dhe gjetjen e të cilave harxhoi gjysmën e jetës: veprat e Bogdanit, Bardhit, Budit, Buzukut (si broshurë), Matrangës, Theodhor Kavaliotit, De Radës, Vincens Dorsës, Kristoforidhit (para 1879), Kamardës, etj, etj. Në cilindo bukinist europian të ndodhej një libër a dorëshkrim që lidhej me historinë, me kulturën dhe lashtësinë e Shqipërisë, Lumo Skëndo do të sakrifikonte nga vetja e tij për ta blerë më çdo çmim dhe për ta sjellë në Tiranë.

Lumo Skëndo shquhet jo vetëm si libër dashës, por edhe si krijues, hulumtues shkencor, prodhimtar origjinal sikurse përmendëm më herët.

Në fushën e letërkëmbimit është një fond i pasur letërkëmbimi që ka pasur në vite me tërë figurat e shquara të botës shqiptare: Ibrahim Temo, Faik Konica, Anselmo Lorekio, Gaetano Petrotta, Mihal Grameno, At Shtjefën Gjeçovi, At Gjergj Fishta, Luigj Gurakuqi, F.S. Noli, Sheh Sabri Preveza, Dom Idomen Kosturi, Mehmet Vokshi, Kadri Prishtia, Aqif Pashë Elbasani, Basri Dibra, At Pashkë Bardhi, Sulejman Delvina, Ahmet Zogu, Iliaz Vrioni, Hysen Vrioni, Avni Rustemi, Gjergj Pekmezi, Mirash Ivanaj, Sulejman Delvina, Sotir Kolea, Mehmet Konica, Kristo Luharasi, Aleksandër Xhuvani, Ilo Mitkë Qafëzezi, Rexhep Mitrovica, Bedri Pejani, Justin Rota, Grogor Cilka, Aleksandre Drenova, Xhevat Kallajxhi, Eshref Frashëri, Abaz Kupi, Et'hem Haxhiademi, Mehdi Frashëri, Dhimitër Berati, Dr. Trutulli, Dhimitër Fallo, Kolë Tromara, Kostë Cerkezi, Samin Visoka, Branko Merxhani, Ernest Koliqi, Kolë Kamsi, etj...

Paraqitja e plotë e letërkëmbimit të Mid'hat Frashërit nuk do të ishte tjetër veçse një histori e re, e plotë e Shqipërisë para e pas shpalljes së pavarësisë, me tërë dinamikën e ngjarjeve të vrullshme dhe problemet e mrehta që shtroheshin për zgjidhje.

Rilindas në një etapë të re të popullit shqiptar, në etpën e shtetformimit dhe të mëkëmbjes së Shqipërisë, Lumo Skëndo, i kthehet realizmit iluminist kur lëvront tema të ditës për të kultivuar më tej vetëdijen etniko- qytetare të bashkëkombasve - bashkëkohës të tij. Këto lloj analizash në prozë, të pasura me digresione historike, me gjuhë të zhdërvjellët rrëfimtare, ia japin autorit meritën si thyes i ligjërimit tradicional *folklorizant-glorifikues* që kish përmbytur, për arsye objektive, pjesën më të madhe të trashëgimisë letrare-publicistike. Kur shtjellon ngjarjet madhore të krijimit të vetëdijes kombëtare, kurorëzimit të lëvizjeve çlirimtare-pavarësuese, ndonëse i lidhur fort emocionalisht me to, për shkaqe edhe familjare: babai i tij...Abdyl Frashëri, xhaxhallarët e tij...Naim, Sami..., ai vetë në shoqërinë e Stambollit pas vdekjes së Samiut, ai vetë në krye të kongresit të Manastirit, e megjithatë i lë vend vetëm argumentit racional, historiko-krahasues dhe jo patetikës hiperbolizuese, autolavdëruese.

* Cituar nga “Kthimi i Mid'hat Frashërit”, botimet Phenix, 1997, f.426

Shkruan për brezin e parë të Rilindjes shqiptare: - *Koha në të cilën rrojtën burrat tanë që një kohë e kombësive, periudha e njerëzisë, kur jo vetëm ndjenja e kombësive ishte lartësuar dhe zgjuar, por edhe kur politika dhe interesi material i popujve dhe njerëzve bazoheshin mbi kombësinë, mbi shtyllkat dhe intereset e bashkuara me idealin e ri. Shekulli i nëntëmbëdhjetë, me tronditjen e revolucionit të Francës, pa zgjimin dhe rritjen e idesë së solidaritetit ndërmjet individëve të një race, të një gjuhe dhe të një kombi.*

Kur merret me personazhet-apostuj të shqiptarisë e karakterizon e njëjta vetëpërmbajtje shembullore: - *Këto fytyra të ndershme janë për ne: Kristoforidhi, Hoxha Tahsini, Pashko Vasa, Efthim Mitko, Koto Hoxhi, Naim Frashëri me të dy vëllezërit, Abdylin dhe Saminë, tetë persona që formuan një trup të vetëm për idenë, për frymën, për fuqinë. Që të tetë ishin apostujt e një qëllimi, punëtorët e një godine gjigande, e një veprë kolosale, punë fare e re në zemër të Arbërshtit.*

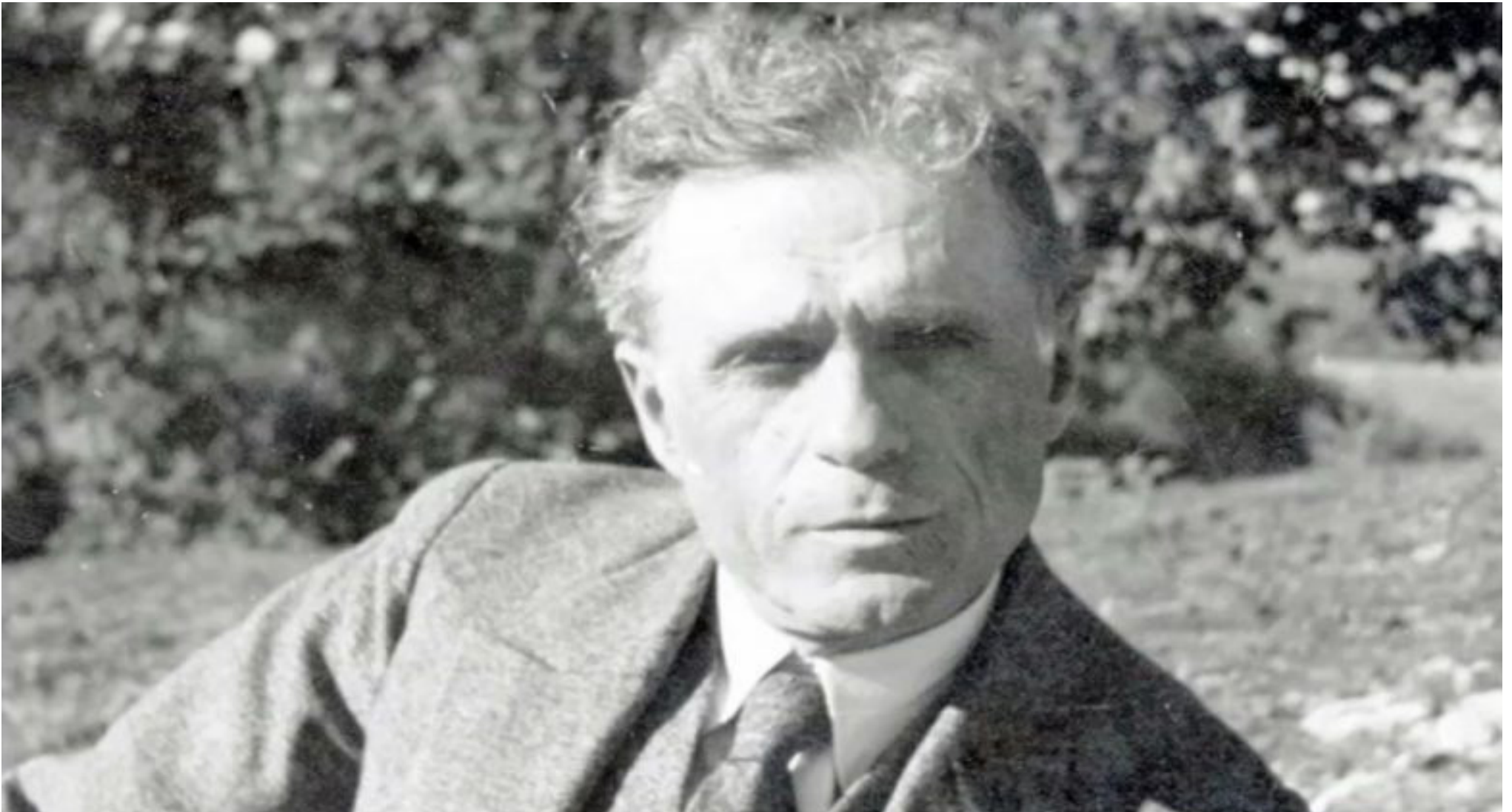
Ligjërimit litotik-atdhetar të Lumo Skëndos e gjejmë dhe më tej, në shkrime të shumta problemore në përpjekje për t'i dhënë fytyrë moderne shtetit të ri dhe shqiptarit tradicional: *Kombet, si dhe njeriu, nuk duhet të jenë indiferentë për opinionin që kanë të huajt për ta... Kjo nevojë është më e madhe akoma për ne shqiptarët, një komb lindur i ri në jetën politike, një popull i njohur liksht dhe mbi të cilin është bërë një propagandë e ligë. Të njohurit e opinionit publik të botës për Shqipërinë, s'është pra për ne një kuriozitet, një merak literar, po, dhe më tepër, një detyrë politike dhe patriotike.*

Duke nxitur iluminimin kulturor-qytetar të bashkëkohësve, ai paralajmëron pseudozhvillimet intelektuale me një tablo sinoptike që nuk e ka humbur aktualitetin: *Të mos inkurajojmë injorancën që po e mbulon Shqipërinë dhe shenjën më të çuditshme e më të pamoralshme të saj po na e japin shumica e gazetave, dua të them e atyre fletushkave të liga-shtypur me mellan të keq dhe fëlliqur nga një gjuhë më e shëmtuar akoma. Nukë flas për idetë se nuk kanë asnjë! Këto fletushka po celenë çdo ditë si kërpudhat mbi togun e plehësë.*

Lumo Skëndo, në të njëjtën hulli me Faik Konicën e Gjergj Fishtën dhe të tjerë rilindës të kohëve moderne, iu vu punës për *bërjen e shqiptarit* si punë më e gjatë e më e vështirë se ajo e bërjes së shtetit shqiptar; dhe kjo *bërje e shqiptarit modern* niste me njohjen e vetes, me pranimin e realiteteve mbizotëruese: *Gjeografi e vendit e ka bërë të ketë një kotësi qesharake, një egoizëm të ngurtë, të vërë veten e tij, unin, përpara çdo sendi. Gurët dhe shkëmbinjtë e kanë bërë lakmiqar, grabitës, të vrasë një njeri për një hudhër, për një grusht bar, për një pëllëmbë arë.*

Shpjegimin e kësaj gjendjeje të shqiptarit e kërkon

në shkaqe historike: *Me anadollakun si jeniçer apo bashibozuk kemi vajtur të grabitim gjer në Hungari, jemi vrrarë në Bgadat dhe në Jemen; jemi shkruar zaptie për një me mexhitkë në muaj..(shkurt..vg) kjo jetë bashibozuke dhe kondotiere, një rrojtje ku shisnim jetën tonë për një kacidhe dhe i merrnim shpirtin tjetrit për më pak akoma na mësoi të mos e duam ligjin, të mos e njohim, të mos i bindemi. Na stërviti edhe një herë që të rrojmë me rrëmbim e jo me djersën e ballit.*

Duke zhveshur shqiptarin nga petkat e vjetëruara të miteve romantike, Lumo Skëndo shkruan: *Në malësi të Shqipërisë së veriut gjithë ëndërimi i një burri është që të ketë një jelek të qëndisurë me ar, nja dy piqolla të lara, një çibuk të ergjëntë; edhe të rrijë, të pijë cigar dhe kafe tërë ditën. Kam parë në Shkodër gra malësore që bënin hamallëk në qytet dhe ngarkoheshin me arka të mëdha të pajës, që të marrin nja dy grosh, kur i shoqi i tyre, me ombrellë nën sqetull, tundësh si levend.*

Sigurisht kur bën këto rrëfime sarkastike-volteriane ai është duke i përfytyruar dhe përgatitur bashkëvendësit e tij në perspektivën dinamike të qytetërimit europian, përkundër mendësisë tradicionale orientale.

Në fushën e polemikës Lumo Skëndo ka lënë një model ende të pakapërcyer nga gazetaria shqiptare; është fjala për përgjigjen e kthyer Andon Zako Çajupit, për të ashtuquajturin pamflet: *Klubi i Selanikut*, paraqitur me zell si tekst model në literaturën komuniste dhe tekstet shkollore përkatëse, filluar nga v.1945...

Lumo Skëndo informon saktësisht, për të rrëzuar elementin bazë të kundërshtarit: keqkuptimi ose keqinterpretimi i qëllimshëm i Çajupit i veprimtarisë në të cilën e ftuan të vinte meqë u ndodh në Selanik mes bashkëatdhetarësh: *Sa për konferencën ajo konferencë ish për turqit dhe islamizmin; ishte konferencë historike, sociologjike dhe filozofike. Zoti Çajup më duket se ka kënduar dhe duhesh të dijë që çdo konferencë ka sozhetin e tij, pra s'mund të qërtohet konferencari pse nuk foli edhe prej akëç e prej akë cilës gjëje.*

Lumo Skëndo sintetizon shkrimin shpifës/fyes të Çajupit, stigmatizon dukurinë, por po aty afirmon personalitetin e kundërshtarit të tij, Çajupit: *Me një gjuhë të pamatur, me fjalë të turpshme, artikulli është më tepër një përflim i trashë; të mos kishim parë nënshkrimin Çajup, do të thoshnim se është fonografisur më një kafene të ligë. Por emri i një shkronjësi, ky emër i vjershëtorit*

të Baba Tomorrit, autorit të hollë të "Fshati im", "Bariu", na bën që të mendohejmë: kur një njeri si zoti Çajup unjet kaq poshtë, ç'të themi pastaj për të tjerët?

Lumo Skëndo përcjell një model të shëndetshëm të moralit intelektual: *- Ishte një gjë që trembeshim shumë, nga e cila dridheshim: kjo ish një sëmundje e ligë, një sëmundje më e keqe se kolera dhe se murtaja: grindja. - Përshtypja që më bëri këndimi i artikullit që një të ardhur keq, të ardhur keq jo vetëm për shkronjësin, të cilin e kam dashur dhe respektuar gjithnjë, po për kombin tonë: se, sikundër thotë një fjalë, miza e vogël është po turbullon zemrën; ashtu dhe të tilla fjalë janë pa ndonjë rëndësi, po turbullojnë zemërat.*

Nga proza didaktike-filozofike një model i shkëlqyer nga Lumo Skëndo gjendet te revista mujore "Shqiptarja", Tiranë, 1929. Princesha e dliurë, në ditën që do të zgjidhte princin e saj të zemrës, u vendos nga perëndia në një sprovë karakteri dhe mençurie: përballë iu shfaqën dy djelmosha indentikë me të ëndëruarin e saj; njëri ishte i vërteti, njeriu, tjetri ishte perëndia vetë që kish marrë krejt formën e djalit të ëndëruar prej vajzës: *Qysh ta njohë? Shikonte dhe zemra e saj u mbështoll si një zok i vogël në krahëror. Atëhere, vuri re një send: njëri prej djelmoshave kish ballët të dërsitur, trupi i tij linte hije mbi tokë, këmbët e tij ishin mbuluar me pluhur. Perëndia s'kish as hije, as djersë. E njohu të dashurin e saj që ishte njeri, kishte ardhur së largu, ishte lodhur në udhët e këqija të këtij dheu.*

Sa u përket portreteve letrarë po ashtu Lumo Skëndo ka lënë modele të papërsëritshëm kushtuar personave historikë si: Franklin, Abdyl, Naim, Sami Frashëri, Ali pashë Tepelena, Kristo Luarasi, Halit Bërzhet, Mehemet Xhiku, Murat Toptani, Hasan Jella, Safet Butka, Galileo galilei, Xhorxh Uashingtoni, Linkoln, Garibaldi, Bonaparti, Zhan D'Arka, Dora D'Istria, Edit Durhami, etj.. Së pari portretet e tij letrarë dallojnë nga saktësia objektive. Për shembull, në portretin që ka bërë për Esad Toptanin (*Cili ka qenë Esadi?* Botuar së pari në frëngjisht, në Paris, në 1920), edhe sot pas zbulimeve nga historianët të fakteve të reja në labirintet e jetës së Esad pashës, asgjë e re, e panjohur nuk mund t'i shtohet e t'i hiqet portretit të pagabueshëm që ka shkruar për të Lumo Skëndo.

Portretet kushtuar Naimit dhe Samiut, do t'i veçonim si më të arrirat në krejt letërsinë shqipe. Për Naimin, duke kujtuar ditën e vdekjes së tij, pa numëruar epitetet e shkëlqyeshëm që kish merituar Naimi për

së gjalli: apostull i shqiptarizmes, prijës shpirtëror, ndërgjegje kombëtare, idhull i etnisë shiptare, poet kombëtar, etj, etj, Lumo Skëndo mjaftohet me këtë gjetje: trupi i pajetë i poetit, buzët e tij të kyçura nga vdekja fizike, sikur i premtojnë nipit, Mid'hat Frashërit: "prapë, ashtu jam." - *Ja ku është ky njeri i dashur! Ja ku rri shtrirë! Më vjen ta pyes si je...Shiko, po më përgjigjet... po më thotë, pas zakonit që kish, me zë t'unjët e t'ëmbëlë "prapë ashtu jam."*

Për të skalitur përjetësisht dijetarin dhe atdhetarin Sami Frashëri, Mid'hat Frashëri, lë mënjanë faktografitë monotone, patetike, zgjedh dy element njerëzorë, poetikë dhe ekzistencialë: Sami ulur pranë llampës ndriçuese, qarkuar me libra, harta, fjalorë, mjete shkrimi dhe kujton për lexuesit dy poezi që Samiu nuk i ndan prej buze, ia përsërit vetes pareshtur. Njëra nga poezitë është frëngjisht prej Viktor Hygosë: *Përse para syve më vinë gjithmonë, o kujtime të viteve të rinisë e të gëzimit*; poezia tjetër të cilën Samiu ia përsërit vetes është persisht dhe thotë dëshirën e një mërgimtari në prag të vdekjes që të vendoset në një majë kodre a mali, që era, apo ajri t'i sjellë a t'i çojë diçka vendlindjes prej shpirtit dhe trupit të tij.

Lumo Skëndo është ndër të parët edhe në lëvrimin e tregimit artistik; ka botuar "Hi dhe shpuze" në 1915 por këto proza ishin shkruar më parë kur autori ishte rreth 26 vjeç; për nga kronologjia prozat artistike të Lumo Skëndos vijnë para Koliqit e Migjenit, ai është krahas Konicës në kohë dhe në cilësitë estetiko-letrare, me narrativë të theksuar liriko-filozofike. Radha e tij në kohë e në vlera krahas F.Konicës dhe përpara Ernest Koliqit e Migjenit, pra vendi i tij në letërsinë shqipe, si fakt kulturologjik i patjetërsueshëm, vazhdon të heshtet në paraqitjet e përgjithshme të letërsisë shqipe nga hartuesit e teksteve shkollore e në botime të tjera antologjike.

Duke përfunduar, teksa kujtojmë për të tashmen tonë një figurë madhore të traditës si Mid'hat Frashëri, nuk gjejmë mbyllje më të përshtatshme se fjalët që ai vetë ka lënë në një shkrim të vitit 1924: *I padituri, i paqytetëruari, është lidhur vetëm me një lithkë te toka e tij: frika e rrojtjes. Kurse të qytetëruarin dhe të zhvilluarin e lidhin te trualli gjithë zërat e atyre që kanë vdekur përpara tij, që i kanë dhënë një shkëlqim dhe një famë atij vendi. Juve, juve shkrimtarëve dhe poetëve, ju bie barra që të inspironi adhurim dhe nder për këtë truall të Arbërisë, bekim të pakufishmë për çdo pëllëmbë të kësaj balte, t'i jepni të përpjetën e përparimit.*

ExLibris gjurmon talentet e reja sepse beson tek risitë. I tillë na u duk edhe vargu i Ingrid Luanit: i freskët dhe befasues. Pavarësisht se në hapat e para, poetja e re shkodrane ka nerv femëror dhe ndjeshmëri për tema që s'perëndojnë asnjëherë, siç është vendi dhe roli i femrës në shoqëri. Ajo përcjell dyshimet, pakënaqësitë, ëndrrat dhe të panjohurën e jetës me një gjuhë që kërkon përtej klisheve emocionale, nganjëherë duke rrezikuar të duket si e përditshme. Megjithatë tek vargu i saj fshihen të papritura dhe emocione që përçohen nëpërmjet një gegërishtje të paqtë dhe të përditësuar.

Dashnia

Kur rrudhat e mija
t'i pyesin një fmi
- çka â dashnia,
s'e di buztë e mija
si kanë me përmbledh
shiun,
diellin
e drandofillet
në një.
Po n'kjoft'se floktë e thinjuna
kanë me u përpjek
me mbulu' t'vërtetën me urti,
fmisë me i rrfye një përrallë
me fund të lumtun,
unë kam me pritë
që ta zanë gjumi,
me i thanë lehtë te veshi
se dashnia â një pllumb i bardhë
që gjen forcë me u ngritë
me fluturu,
me ardhë te ti prap
edhe mbasi ia kanë thye krahët.

I dashurumi

A e ke ba provë me u djegë si cigarja,
me e lân shpirtin mu ba hi
që mbush një zemër t'huej?

NUK ASHTË E LEHTË

poezi nga
Ingrid Luani

Po me u vjetruet si vena,
tue sjellë nëpër mend natën e fundit
që ke ba "gëzuar" për dashni?
Po me çilë si drandofille
mbas një dimnit të gjatë
e me t'shndritë sytë se t'ka qesh rishtas dielli?
Mos u mundo me e mohue,
Të gjitha i ke provue!
Cigarja,
vena
e drandofillet,
herët a vonë,
përfundojnë gjithmonë
ndorën e të dashuruemve.

Mërzitem

Mërzitem
kur gjarpnit m'duhet' m'i ndejtë afër,
edhe pse s'pranoj me ba "gëzuar"
me helmin e tij.
Mërzitem
kur e përkora shkrihet e bahet baltë
ku mund t'rreshqasish e t'thesh qafen.
Mërzitem
kur ndjeshmënia t'kthehet kundër

e përpjekjet me t'hjedh n'zjarrm
n'emën t'padrejtësive.
Mërzitem
kur jeta ia zgjat dimnin
njeriut me zemër t'madhe
vetëm që t'keqit me i ra maska
e me u dukë sheshit.
Gjithsesi,
mërzitë janë re në lëvizje
që e dojnë diellin,
besimin n'Zot.

Jeta

Jeta ka me t'mshehë shumë përgjigje,
ka me t'thanë gjithnji "shndosh kur t'rritesh..."
dhe ti ke me kuptue se je rritë
atëherë kur t'i ndiesh lot' tue të rrjedhë
s'parit n'shpirt e mandej nëpër faqe...
Kadale-kadalë s'ke me pasë ma nevojë për jetën,
ke me i pasë përgjegjet përballë,
por ke me i pa përmes syve t'mendjes,
se t'zembrës edhe djallin e shohin me kunorë ejllit,
jo me brena.
Ti dhe jeta keni me u takue gjithmonë në t'njëtin
vend,
aty ku ndihet frika e vdekjes,
se veç aty keni mu ndi të lira,
keni me u gri, me u përçmue, me u urrye
e n'fund me u dashtë edhe ma fort
se përpara.

Kur bjen n'dashni

A e ke pa erën kur ngatrrrohet
nëpër krahët e flutrave ndër lule?
Ashtu mor mik
mendimi kapet fijesh
te një e rrahun zemret
e jetës i bjen hija e një zojushe plot hire.
A e ke pa diellin
kur e puthë renë n'faqe?
Ashtu mor mik
lind një ditë e re mbas shtrëngate,
ban "gëzuar" për andrrën
dhe frikën e çon eks!

Nuk asht e lehtë

Nuk asht e lehtë
me gjetë vendin tand n'nji botë
që ma s'shumti ka kashtë që merr flakë
se sa ura që t'nxjerrin n'anë tjetër...

Nuk asht e lehtë
me mbrojtë andrrat që ke
n'nji botë ku mbreti jeton nën tokë
dhe ushtarët e tij bahen miq me ty.

Nuk asht e lehtë
me ia hapë krahët kësaj bote
që i rreshton t'dashtunit tuej
si gurë shahut në krahët e vet,
e mandej t'thotë me zgjedhë
prej kujt don dhimbjen e prej kujt lumtuninë
se bota jote asht gjithmonë ndorë tyne.

Me e mbajtë mirë me t'keqen

I thanë mbaje mirë me t'keqen,
se kur bjen nata
dielli ikë e mbetë vetëm.
I thanë mos del kundër s'keqes
se ajo ka shumë motra e vllazën,
ajo do t'u harronte, e keqja do t'mbërrinte brezin
tjetër.
I thanë çka t'kushton
Me u bâ edhe ti e keqe,
"Kurrëgj!" – i tha,
"Thjesht m'duhet me lindë edhe një herë,
por s'pranon Zoti!"

E dashtun

E dashtun, a e din fajin tand?
Ke lind femën!
A e din çka don me thanë?
Ke me u përndjekë e gjallë dhe e dekun!

N'fillim kanë me t'thanë
se me pasë një fat t'mirë
duhet me dijtë dhe jo me ndi.
Mandëj kanë me t'mësue
si me heshtë e me shtrëngue dhambët
që mos me pasë një tjetër ma t'mirë.
E n'fund kanë me t'akuzue se nuk ndjeve,
çdo andërr t'vrame ke me e kapërdi me një gotë lot.

E n'kjoftë se i shkelë n'kallo
dhe bahesh e fortë,
kanë me t'dalë para si ushtri e madhe,
e gatshme me derdhë edhe pikën e fundit t'gjakut
veç me fitue ndaj teje!

E dashtun,
mos iu tremb kësaj shoqnie
ku burrat harrojnë se mbrenda grues që kanë
përballë
ka gjithmonë një vajzë
që asht largue prej babës, idhullit të saj,
n'emën të dashnisë për te.

E dashtun,
mos iu dorëzo kësaj shoqnie
që ka frikë t'vërtetën që ke n'zemër
dhe të vret me paragjykime
që ty liria me t'ardhë e idhtë, me heq dorë.

E dashtun,
mos harro se farën e jetës
ta ka besu ty Zoti me e rrit,
jo atyne që shkatrojnë
sa herë ndihen të dobtë!

E dashtun,
Jetoje çdo ditë me kryet nalt!

Gabimet, mëkatet e dobësitë
s'janë gjithmonë gra t'pamorashme,
janë edhe nana, motra e vajza burrash,
por ma së shumti loja tyne e preferueme.

Ata që vrasin në emën të tyne
janë pjella e një shoqnie t'kalbun,
t'pabesë
që i luten Zotit
dhe i binden djallit!

NDIHMESAT

tregim nga

Nerinda Hysa

Ufundosëm dhe ramë në një gropë. Një
gropë e madhe e zezë me dhena të
rrëshqitshme rreth e rrotull. Më kot
mundohena me u kap, më kot sepse aty ka baltë
e asgja tjetër. Atëherë rrokullisena dhe biem. Sa
fort na dhemb kjo goditje e re e jetës ...

Dikur disa litarë na afrohen. Dikush i ka sjellë
me shpresën se do t'i Kapim e do të shpëtojmë
... dhe në fakt atë bajmë, vetëm se ... vetëm se në
atë vend të errët na ka mbet gjysma e trupit dhe
duart çuditërisht janë ngri. Por nuk dorëzohena.
S'ka dorëzim !

Përmes ulërimash i ngrejmë duart e ngrime,
i kapim litarët e shndritshëm dhe dalim jashtë.
Jashtë. Drita vezullimtare e lehtë ka çukit krenat
e atyne që na presin. Qenkan kanibalë, por nuk do
t'na hanë, dojnë veç me na sodit . Me na sodit. Me
na pa. Na mbulojnë dhe dërgojnë në kështjella të
vogla prej xhami , ku pluskon era e mirë. Aty asht

bukur, por gjithsesi frika rrin. Po sikur të çohen
natën e të na kullufisin? Do të ishte e tepërt !
Përpara kështjellës shtrihet një lumë i purport i
qëndisun me do vajtje ardhje rryme të fuqishme.
Një natë aty mbërrin një varkë. Shpëtimtare. Pa
marrë gja me vedi ikim në atë drejtim pa pjellë
kurrfarë zhurme.

Varka popullohet prej njerëzve të padukshëm.
Pra ata na mirfilli na shohin, por ne s'kena sy me
i pa.

Ç'trulllosje!

Nuk dijmë ku dona me shku e prandej
vendosim me ndejt gjithmonë aty. Nën vërejtjen
e të padukshmëve, nën hijen e tyne pa bezdi. Cila
e keqe mund të na vijnë prej kësaj prani, përveçse
... do të jena krejtësisht vetëm.

Varka lundron e lundron pa vujt kurrë, në ujna
të kripuna e të ambla, pa kufi; ditë e natë, por
edhe kjo ka fillu me na lodh .

Një pushim i vogël diku, në tokë të thatë ... një
copë tokë e ngulun, një fill gjelbërimi ...

Prej larg duket shpëtimi. Tej ... diku tej ...

Çuditërisht asht vetë varka që mbërrin aty, si ta
drejtonte mendja jonë. Asht një ishull. Mahnitje!
Ç' vend i çlirët. Dallgët e vogla e rrahin tokën e
këtushme pa ngut duke i dhanë jetë edhe përtej...

Këtu, këtu do të rrijmë në përjetësi. Këtu jena
mirë.

Ka fruta për ushqim, valët e bekueme janë aty
afër, ka vende ku me u msheh natën. Ka gjithçka
dhe jena mirë. Asht ky vendi që dona. Këtu
dëshirojmë me gjithë shpirt me ndejt.

Pra litarët e shndritshëm , kështjellat prej
xhami, varka lundruese, të gjitha të gjitha erdhën
tek ne që ma në fund me na sjellë këtu. Gjithçka
ndodhi që ne të vijshim këtu. Gjithçka...!

Ishte një organizim i përsosun për së gjalli që
të mbërrinim në parajsën e këtushme.

Thjesht bukur pastër!

E KEQJA NA ÇOI NË KUJTESË

ese nga
Rexhep Ferri

1.

Mos harroni.
Kam shumë arsye për të besuar dhe shumë arsye për të dyshuar.
Njeriu e shkruan historinë edhe kur çdo gjë është larg.
Për sekrete e të vërteta po flitet pas shpine.
Si guxojnë të flasim në emër të dikujt tjetër.
Pas një pushimi të shkurtër a ka ndonjë plan që duhet ta kuptojnë.
Unë ende s'e kam parë detin.
Kur ta shoh do të ndalem e do t'i them se e kam parë edhe përtej detin.
Sa të besueshme janë këto të vërteta.
Nuk po them se e di.
Sot do të paguaj unë.
Gjërat e pasluftës do të na tregojnë.
Kend ta pyes çka i mungon njeriut.
Si do ta takoj.
Të humbur në turmë si ta gjej.
Me të gjitha vërejtjet që mund t'i kem, i varfër jam pa të.
Për t'u mbrojtur nga lakmia e turmës nuk po dihet çka do të ndodhë gjatë rrugës.
Logjika e parasë syrin e uritur e qiti në det për ta zënë peshkun e artë.
Kujt t'i them se kjo e vërtetë nuk i ka mbyllur të gjitha marifetet.
Prandaj po presim.
Shpirti i vdekur dhe shpirti i gjallë kanë se çka të mësojnë nga njëri tjetri.
Për ta shprehur veten.
Përtej urrejtjes shumë gënjeshtre e shumë mashtrime i kemi ngritur në shkallë miti.
Cikli i jetës si fillon ashtu edhe mbyllet.

2.

Nga hapi i parë deri te hapi i fundit, me të njohura e të pa njohura, ende e kam një pyetje:
A vriten të gjithë njerëzit për ta shpëtuar planetin?
Ende na mungon hapësira si mund ta shpëtojmë planetin.
Qytetarët e para Krishtit e të kohës së pas Krishtit kërkojnë hapësirë për të pyetur se ku po shkojnë e pse po shkojnë e çka po kërkojnë.
Nuk bëhet fjalë për të besuar për pesë më pak apo për pesë më shumë. As për çka të bëjmë për të ardhmen e as për çka të bëjmë për veten.
Për ta kuptuar se kush kemi qenë e kush jemi, fjalët ende pa na dal nga goja, na varfërohen.
Në pasqyrën e jetës zbehen.
Njerëzorja bie në gjunj.
Rrëzohet.
Të gjitha këto ngjarje mashtruese i shohim dhe nuk shqetësohemi.
Bota qeshet.
Me ligje e mbi ligje ndryshon historia.
Deri në fund të shekullit këtë dhuratë e kemi si mjegull mitologjike.

Gjatë një nate me hënë, një mollë e kafshuar më shikoi.
Unë ia lëshova një palë sy.
Ajo qeshi.
Kur desha t'i afrohem ajo iku.
Si ta gjej.
Kërrkund nuk është.
Çka ka ndodhur kërrkush nuk e di.
Ndoshta është një keqkuptim.
Diçka nuk po shkon.
Jam mësuar të pres.
Në peshoren e farmacistit veten e pyeta: ku po shkoj?
Pse po shkoj?
Çka po kërkoj?
Kur dikujt i kthehet kujtesa, sipas daulles një vetmi këputet nga vetmia.

3.

“Më 1914 në Kavajë, e në krahinat e rrethit dëgjuam se berberi i qytetit ose një individ tjetër i së njëjtës kategori e kishte shpallur veten president i Republikës së Re. Flamuri kombëtar ishte rrëzuar për tokë e në vend të tij ishte ngritur ai turk”.
Për ta shitur qorrfermanin, shumë qytetarë dolën para pasqyrës.
Për të parë sa kemi humbur.
E çka kemi fituar?
Nga kjo paturpësi kriza e moralit zhytet edhe më thellë.
Piratët, kaçakët, hajdutët e pabesueshëm, me ligje e pa ligje çohen peshë.

Veten të gjithë e shpallin të fortë.
Të fshehur në arrati, për çka.
Vrasin kend u del përpara.
Për ta heshtja është një dhimbje që lexohet si fat.
Të përqeshurit e botës këputen së qeshuri.
Për diçka ndryshe nga të tjerët.

4.

Kujtimi im prapë po të afrohet.
Pa thënë asnjëherë jo.
E harruam njëri tjetrin.
Kur humbet diçka.
Çka?
E mrekullueshme dhe e harruar.
Pyete veten pse.
Deri te hëna e yjet.
Lutja e para gjumit ku shkoj.
Kjo nuk është ajo që po e kërkoj.
Ajo që po e kërkoj, është dashur të jetë këtu.
Karriga e vetmuar.
Çka m'i ke ngulur sytë, u zemërova dhe zemërimi më bëri të mendoj.
Nuk lëviza shumë.

S'e kuptoj pse.
Shumë mirë.
Më lini t'u shikoj.
Mos më lini të iki.
Sot më thanë se kam një takim.
Dua të marr një bekim.
T'ia ndërroj mendjen çmendurisë.

5.

Duke vizatuar një autobigrafi, më 1944 shkova në Shkodër.
Aty më zuri Lufta e Dytë Botërore.
Në Shkodër, komunistët e neokomunistët duke festuar fitoren me rrugaçëri.
Nga kumbonarja e kishës katolike e hoqën flamurin shqiptar dhe e vendosën flamurin jugosllav.
Në rrugë si të humbur.
Kur më pa im atë më tha:
- Eja, të shkojmë në shtëpi.
Nga kjo çmenduri kemi me pa histori të njohura e të pa njohura.
Këto tragjedi për ne janë për t'u ngjitur shkallëve të Teatrit Kombëtar, e për të hyrë, e për t'ia ladruar nënën dramave të Shekpirit.
Nga terri i vetmisë, shumë gjëra duke mos i parë i kemi pagëzuar ashtu si na janë dukur.
Kjo verbëri shumëçka ka ndryshuar.
Gjërat për t'i njohur më mirë duhet t'i çojmë te pagëzimi i parë.
Për historinë e pa shkruar të kërkojmë falje.
Këtë udhëtim e kam në pikturat e mia.
Urdhëroni në ekspozitë.
Ndoshta diçka ju kujtohet.
Duhet të ishte traditë.
Ka qenë traditë.
Tani ndihem keq.
Me flamur tjetër e pa histori.
Nesër kush do ta ngushëllojë popullin.

6.

Njeriu është i kohës së vet.
I dramës së vet.
Nuk është punë e lehtë të ndalet ora.
Të kthehet ora.
Më vjen keq.
Është punë që kushton shtrenjtë.
Më dëgjo, vetes i thashë: deri në ç'masë njeriu nuk e kupton as vetveten.
Koha për të parë veten kërkon një palë sy.
Edhe nëse është për dy palë sy, ndalu.
Merr pak frymë.
Qetësohu.
Edhe çka tjetër mund të presim.
Si ta japim përgjigjen.
Ku po ndalem.
Malet me pleqërinë e vet flasin për kohën që vjen.
Kohën që shkon.
Gjatë këtij udhëtimi, te çerdhja e korbit ndjeva një krrokamë të frikshme.
Nëse i afrohem të vërtetës, askush nuk beson.
Nuk e di njeriu si mund ta përjetojë lumturinë, kur s'ka hapësirë për lumturi.
Vendosa të ndalem.
Përpara se të ndalem, kohën e ardhshme e përqafova.
Kohën e tashme, ndoshta nuk do ta harroj.
Armiku gjithmonë dërgon shërbëtorin e vet për t'ia sjellur lajmet e reja nga beteja.

7.

Si duket ashtu do të bëhet edhe pse për ashtu nuk jemi nisur.
Jeta kaq e thjeshtë e kaq e ndryshme si na doli.
Pas çdo lufte bie një flamur dhe ngritet një flamur tjetër.
A do ta gjejmë rrugën e humbur nuk e di.
Moral ka rënë poshtë, shumë poshtë.
S'kemi se çka të presim e as çka të kërkojmë.

Nëse me dikë jeni më shumë se shok, më shumë se mik, gaboni.

Për kohën e pabesueshme jemi njerëz të pabesueshëm.

Çuditërisht shpejt harrojmë.

Nga rrënojat antike po ndërtojmë diçka të madhe, të re.

Artefaktet arkeologjike po i hudhim në det, në fund të detit si mbeturina.

Për kend e për çka t'i ruajmë.

Harresa kalon lehtë.

Një shekull nuk është histori e gjatë.

Për një qëndrim qytetar nuk jemi duke ditur se kur duhet të ndalemi.

Për ta shëruar planetin, ende nuk jemi të gatshëm të ballafaqohemi me të kaluarën.

As me kohën e ardhshme.

Për trimërinë tonë, o ta zëmë kohën, o ta zëmë njeriun.

Njeriu kohën e koha njeriun e kanë bërë rrëmujë.

E keqja na çoi në kujtesë.

Më vjen mirë që shpresën ende e kemi gjallë.

Pa e pasur asnjë informatë.

8.

Ku shkoi?

Ku mbeti?

Sa për pak, skeleti i bishave qeshi.

Me gjuhën e nofullave të uritura shkoi në gjueti.

Si reagim ndalet.

Për të shpëtuar nga plumbi qorr, fat e quante të vdes me armë në dorë.

Unë për pak shpëtova pa i thënë se koha e reagi-meve ishte dje.

Tani për çka ta drejtojmë kurrizin.

Paria e vendit, paria e fisit ka jetuar nga gjuetia.

Tani po jeton nga krahuri i thyer i dorës së popullit.

Harresa e ditëve tona është e kurdisur nga disa fate të zeza.

Gjithçka në terr.

Momenti i errësirës është momenti i kujtesës.

Nga Kodi i ditëve tona.

Edhe po, edhe jo!

E shohim, s'e shohim.

Kush është ai që pyet ku është Zoti?

Ku shkuan fjalët?

Besimet tona?

Me to mund të bënim një jetë të qetë si qytetar.

Ka për të qenë një natë e gjatë.

Liria është vlarë me ligjet e të fortit.

Duke shkuar për ta treguar veten për kohën e kaluar, njeriu po e tregon veten për interesa personale.

9.

Çfarë do të bëjmë tani?

Herë po e herë jo!

Ç'kuptim ka kjo çmenduri e përsosur.

Mund ta shohim.

Paria që po na prin janë personalitete të njohura që po mendojnë sa më shpejt, sa më mirë të çlirohen nga varfëria.

Njëherë e përgjithmonë.

Nëse më pyetni a ka probleme, ka probleme.

Të gjitha këto premtime për popullin dolën ëndrra mashtruese.

- Tani e prishe, - një patriot sojli më tha. - Qartë e prishe. Qëllimi është jo të duash, por të jesh i fortë. Të gëzosh një përfaqësim. Aty ku ka vend të jesh i pari i vendit. Pa e harruar njëherë njeriun që nuk është përcaktuar për besimin dhe rrugën që do ta vazhdojë. Kur flasin se duhet të ndryshojë.

- Për çka të ndryshojë, - një i dëshpëruar pyeti.

- Po ku ta gjej përgjigjen për t'ia ngrohur pak zemrën.

E keqja na çoi në kujtesë...

Mars, 2020, Prishtinë

FLUTURA NË ASHENSOR

tregim nga

Qazim Shehu

Ai shtypi butonin dhe, në derë, u shfaq një grua.

Mbajti ashensorin.

-Faleminderit, - tha, - si jeni, mirë?

Nuk u përgjigj; ajo tundi lehtë kokën, ku lëvizën në një luhatje të mugët flokët brunë. Flokët e saj kishin një rrëzëllim të bronzit, të bakërt, sikur ishin pahitur me shkrydhjen e pluhurit të metalit. Për t'iu larguar heshtjes, ajo foli:

-Uh sa e lodhur jam!...

Atëherë ai ndërhyri:

-Pse? Ju jeni e re!...

Lavdërim të ishte ky apo diçka që duhej thënë midis konstatimit dhe komplimentit?...

-Më dhemb shpatulla, - tha ajo.

-Ku?

Gruaja u anua. Ai zgjati dorën instinktivisht. Ajo e nuhati këtë, u përsquq.

-Vëre pëllëmbën, - tha, - mbase më lehtëson!

Ai i vuri gishtat, preku mishin e butë që digjej... Në fillim ngadalë, pastaj më me rëndesë dhe, nga buzët e saj mishtore, u dëgjua një oh...

-Kaq shumë të dhemb? - pyeti ai.

-Mos e pyet, - tha ajo. - Ju banoni këtu, pikërisht në këtë kat?, - pyeti ajo.

-Po, sapo kam ardhur, s'ka dy ditë... Me qira...

-Sa mirë! Nuk është pallat i keq, njerëzit s'janë gjë...

Nuk foli. Ajo tregohej e afërt sikur ta njihte, sikur të tentonte ta njihte... Iu bë se, midis tij dhe asaj, fluturoi një flutur... Ç'donte flutura në ashensor..., në këtë hapësirë të mugët, ku një dritë, që vinte nga një llambë e dobët, e bënte më të humnertë hapësirën?...Këto ishin mendime të çastit. Heshtje...

-Ju punoni?-pyeti ajo.

-Në Ministrinë e Jashtme...

-Jeni diplomat?

-Po...

-Sa mirë!, - tha ajo...

Ai s'dinte se çfarë të thoshte. Ndodheshin akoma në katin e dhjetë të pallatit. Kishin harruar të shtypnin butonin.

E kuptoi se tanimë ai buton duhej shtypur. Por e ndolli dialogu i ngrohtë, i beftë, me një pjalm luleje apo polen nga krahuri i një future misterioze... Ishte diçka trallisëse, e bukur, e njëmendët, që mbase nuk do të përsëritet më, mendoi ai rrëmbimthi; kjo grua ishte aq e bukur, e çlirët, por, në sytë e saj, shihej një vuajtje e madhe, kush e di çfarë e mundonte?

-Harruam të shtypim ashensorin, -tha ai...

-Pikërisht tani shtype!, -murmuri gruaja, -më ka-
loi...

Ai shtypi zeron. Ashensori filloi të ulej ngadalë si i menduar apo i lodhur nga pesha e tyre, me një hungërim të lehtë, me një gërvimë dhe një përplasje apo fërkim në muret e betonit. Dhe ajo, edhe një herë e pa. Sytë e saj kërkonin diçka, sikur donte ta ndihmonte për ndonjë pjesë tjetër të trupit që i dhimbte...

Ai nuk mund ta pyeste... Ata zbrisnin...Sa do të zgjas-te kjo pritje? Atij iu kujtua një tregim i Dino Buxatit: "Ashensori", që zbriste në katet e nëntokës dhe befasi u rrëqeth, po sikur ata të zbrisnin në katet e nëndheshme, por tashmë ashensori u ndal...Shyqyr zotit ishin në katin e parë...U mënjanua për të bërë vend që gruaja të dilte e para, por ajo u hutua, tundi krahun ku rrinte varur një çantë, dhe befasi klithi:

-Uuu, harrova celularin në shtëpi, sa e hutuar jam!...

Dikush, nga lart, e mori ashensorin dhe dera u mbyll. Ata filluan të ngjiteshin; vuri re se në mes tij e saj shkundullonte një erë e lehtë, një parfum; nga flokët e saj vinte aroma e një vajzërie të brishtë, por ajo ishte grua...Në katin e dhjetë, doli.

-Mirë u pafshim, - tha...

E shtypi butonin, nuk i tha se e priste, si mund t'i thoshte, ndërsa e ndjeu se duhej t'i thoshte, por ishte guxim i tepruar... Zbriti ngadalë, por tanimë pa ndjesinë e tregimit të Buxatit, pa shikuar asnjë flutur, mos vallë ajo flutur ishte shpirti i saj i lodhur, që kishte nevojë për pak hapësirë, qoftë edhe për atë hapësirë ashensori? Si nuk e pyeti për emrin, po ç'kishte nevojë ta pyeste, ata tanimë ishin fqinj, do të kishte rast, ashensori ishte aty, dhe dera e saj përballë...Mori makinën dhe u nis për punë...Ishte si i turbulluar, dhe, në vështrim, përfytyronte se i hynin shkëndija, një rrjedhë e qetë me to...Kur u kthye pasdreke, priti pakëz para derës së ashensorit në katin e parë, kjo nuk ishte më veçse instiktive, diçka e vagullt që të ndillte, nëse do të arrijë pikërisht njeriu që ti mendon se do të vijë... U ngjit lart dhe hapi derën e apartamentit. Iu duk bosh...; një heshtje e zyrtë vërtitej midis orendive, diçka mungestare...Nuk e kuptonte se çfarë, por i mungonte; risolli edhe një herë sjelljet e çuditshme të asaj gruaje të bukur...

Ditët kalonin me imazhin e fluturës dhe, ndonëse ai nuk pa më asnjë flutur në ashensor, prapë besonte se flutura do të vinte, sapo të dukej ajo grua, misteri i shpirtit rrymëzon dhe shfaqet në trajta të ndryshme besonte.

Një mbasdite kur po kthehej, kur e kishte harruar disi, sapo hodhi hapin në sheshpushimin e shkallëve, dëgjoi disa vrapime të forta që ngjiteshin nëpër shkallë. Qëndroi, i shtyrë nga një kuriozitet, mos ndoshta ndonjëri kishte hall dhe kërkonte ndihmë. Dhe papritur u shfaqën dy policë...

- Zotëri, - tha njëri, - ti je ai? Diplomati shtangu.

- Jo, - tha polici i dytë, - dera përballë!...

-Na fal! - tundi kokën polici i parë...

U drejtuan drejt derës përballë...

Për bisedë me këtë shkrimtar që jeton, punon e krijon prej shumë vitesh në Bukuresht, nuk lypset ndonjë shkas i veçantë. Dyert e hapësirës së tij krijuese përherë janë të hapura krahë e më krahë. Gjithmonë nga “miniera” e tij mund të dalësh me plot shportën (thesin), xhevahire. Ardiani është “gurthyes”, është mjeshtër, filigran diamantesh.

Ardian-Christian Kyçyku:

POEZIA NË

EPOKËN E QELQIT

Bisedës i priu: Bajram Sefaj

U bënë shumë vjet qyshse të kam njohur, fillimisht përmes veprës sate. Do të desha të di ndonjë hollësi për fillimet e krijimtarisë sate, ku dhe në ç'rrethana u zgjua delli yt poetik. Them “poetik”, sepse gjithçka që shkruan, pavarësisht ç'gjinie i përket, e ka poezinë brenda, si pjesë përbërëse organike.

Besoj se bëhet fjalë për një fat të veçantë, sepse disa tregime dhe romane të shkruar në fillim, mes dimrit të vitit 1985 dhe atij të vitit 1988, janë botuar shumë vjet më pas me fare pak ndryshime. Po veçoj tre romane krejt të ndryshëm nga njëri-tjetri: “Lumenjtë e Saharasë”, “Mortët” dhe “Demi i zi” (ende i pabotuar), si dhe prozat “Përtëritje”, “Ai që vuri zjarrin” dhe “Varmihësit nuk lenë asnjë film përgjysmë”. Jam kaherë i bindur se të lindesh e ta kalosh fëmininë në Pogradec është pakashumë si të lindesh me një këmishë të çuditshme, e cila herë mbështjell foshnjën e herë tjetër vesh krejt pjesën tjetër të botës. Falë kësaj, herë foshnja mbetet lakuriqe dhe e pambrojtur përballë botës, herë e kundërta. Në thelb, më tepër se sa t'i bashkojë, poezia i ndan njerëzit në dy popuj, të paktën sa i përket mënyrës se si e përftojnë lakuriqësinë e tyre, alias peshën, kuptimin dhe rolin që kanë në këtë botë... Çfarëdo që të thuhet e shkruhet për shqisën e poezisë, - se më duket vërtet shqisë, - njeriu mbetet i kotë dhe rrugështrembër pa poezinë, sidomos në këto kohëra kur çdo arratí nga e përditshmja (që shpesh i ngjan një kafshimi të parreshtur ndërgjegjeje), ose nga pesha e së përjetshmes, ngulmon të shpallet poezi. Për fat të keq, vlerën e poezisë së mirëfilltë ende shumë vetë e kuptojnë pak para se të japin shpirt.

Si arrin ta zhbirosh kaq përsëthelli botën shpirtërore të galerisë së personazheve të tu, të gjithë mbresëlënës, pavarësisht nëse janë kryesorë, protagonistë, apo dytësorë. Secili ka vendin e vet, me të drejtat, të mirat e mangësitë përkatëse.

- Më duhet të sjell përmbledhtas një copëz të shkruar prej kohësh: më tepër se shumëçka tjetër, kjo e tanishmja është Epoka e Qelqit. Midis njeriut dhe botës, midis njerëzve dhe gjallesave të tjera, përfshi bimët, por edhe mes njëri-tjetrit, vendoset gjithmonë një shtresë e padukshme qelqi, ose e një qelqi të padukshëm. Gati mund të thuhet se rregullat e lojës nuk i cakton prej kohësh, të paktën jo drejtpërdrejt, ai që ka floririn, naftën etj, por ai që sundon e drejton qelqin. Këtu realiteti i parmë dhe pasqyrimi i tij gati shkrihen e këmbejnë vendet, dhe mjeshtëria e

përdorimit të pushtetit vërtet i afrohet mjeshtërisë së të shkruarit... Empatia dhe reagimet që zgjon ajo, veç njohjeve që shkrimtari trashëgon nga të parët apo fiton nga përvoja e vet, e ndihmojnë që ta hollojë qelqin e mësipërm, apo edhe ta thyerjet në pika nga ku njerëzit shihen ashtu siç duan të jenë. Me rregull treshi pastaj, zbulohen siç janë. Kuptohet: këto zbulime kërkojnë jo vetëm përkushtim ndaj të shkruarit, por edhe një mirëkuptim të epërm ndaj mangësive apo pamundësive njerëzore dhe nuk bëhen dot me plan.

Shqipëria, ku u linde, dhe Rumania ku po jeton prej një kohe të gjatë, çfarë të kanë dhënë: gjëra të

përbashkëta dhe të veçanta. A i këqyr si plotësuese të njëra-tjetrës, si një të vetme të dyzuar?

Prej shumë vitesh, duke përjetuar gëzime të rralla e vështirësi të domosdoshme, jetoj në një përngjitje hapësirash që mund ta quaj Letrarí. Është e pamundur të shpreh mirënjohjen për-jetë ndaj botëve shqiptare, rumune dhe ballkanase në shprehjet e tyre të patjetërsueshme. Hollësitat gjenden lehtë në librat që shkruaj.

A mendon se Lindja buron më shumë tema dhe më me interes se sa Perëndimi?

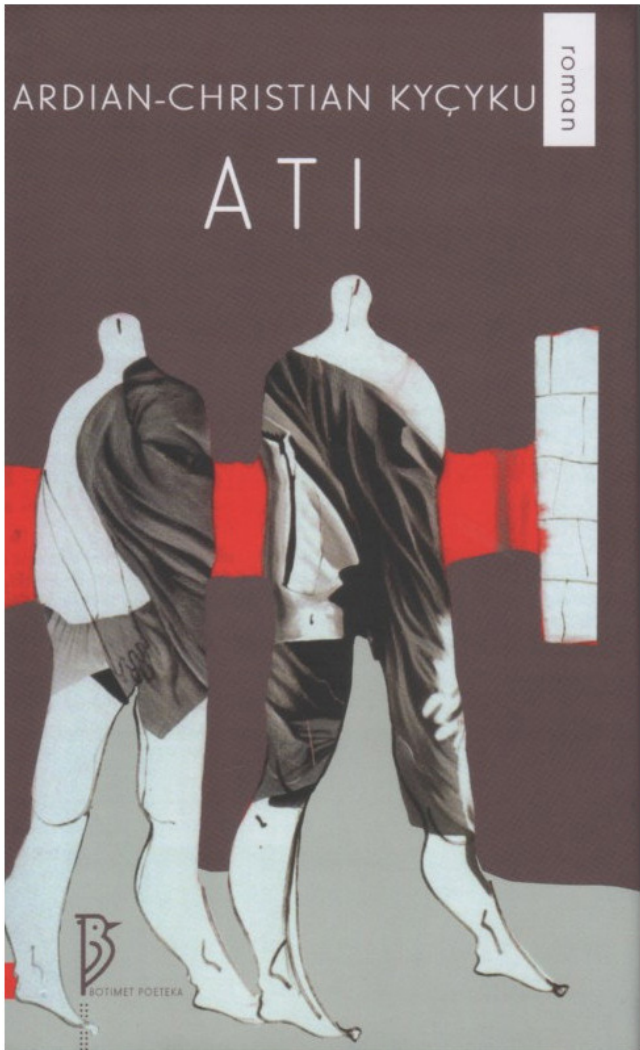
Besoj se Lindja dhe Perëndimi dhurojnë tema me të njëjtën bujari, nganjëherë me përgjëratë apo edhe dëshpërim, si puna e dikujt që pandeh se po mbytet. Por meqë shkrimtarët e sidomos shkruesit që ngulmojnë të botojnë e të drejtojnë me dorë të hekurt arenën e letrave lëvizin vetëm brenda një vathe të ngushtë temash, duket sikur letërsia varet nga statistikat, apo nga njësi matëse pa lidhje rrënjore me Letërsinë. Është sprovë për secilin autor më vete. Ata që pranojnë syzet e caktuara nga të tjerët, - pavarësisht se këto mund t’u shkaktojnë verbimin e syve të brendshëm, shitjen e shpirtit apo shformimin e vetes dhe të admiruesve, - do të mundohen gjithmonë të ndajnë në ngastra sa më të pranueshme për ta gjërat e pandashme.

Veprat e tua, të shkruara drejtpërdrejt në shqip e në rumanisht, por edhe të përkthyer në gjuhë të tjera, mjerisht nuk qarkullojnë sa, si, kur dhe ku duhet. Një gjë e tillë lidhet me faktorë administrativë, me mangësi menaxhimi apo bëhet me paramendim qëllimkeq?

Përderisa nuk kam asnjë ngut e nuk ëndërroj jo vetëm pasurim nga shitja e librave, por as lemnë nga

Foto: Enkelana Kyçyku)

ajo kur të përmendin sa më shumë njerëz, nuk kam as pse t'i kushtohem me përparësi qarkullimit të librave. Duket qartë që ende ka një mospërputhje të panatyrshme mes botimit të tyre dhe mbërritjes tek lexuesi i gjerë, por vonesat e këtij lloji shlyhen në kohën e duhur. Si edhe në rastin e ngutjes për t'u përkthyer sa më shpejt jashtë, për të shtënë në dorë çmime e tituj pa fund, çështja e pushtimit me çdo kusht të sa më shumë hapësirave, - ku duhet të vendosë vlera e librit dhe jo shijet apo truri i shpërndarësve, - nxjerr në pah një frikë, një mosbesim në ato që shkruan, boton e trumbeton. Nuk kam të tilla. Vërtet do të kisha dashur që gjërat të ridhnin si duhet, kurrësi jo për krijimtarinë time, por për fatin e atyre që rrethojnë veten me qelq dritëshkurtër. Sepse lëshon mallkim të rëndë çdo libër i nëpërkëmbur apo i mbajtur peng padrejtësisht, gjer edhe kur autori vërtet u do të mirën përdhosësve të punës së tij.

Larg sysh, larg mendjes, krijuesit shqiptarë në diasporë... Duke lexuar (me admirim e respekt), letërsinë tënde të vyer e krejt të veçantë, duke filluar nga romanet “Sy” apo “Home”, e deri librat më të freskët “Pragu, ose Vdekja shkruan me dy duar” – shkujtime, dhe “Anonima – Tirana në hijen e një kalimtarit”, fitohet përshtypja se, sa më gjatë ndodhesh në Bukuresht, aq më shpesh e më dendur “përkundesh” në djepin e vendlindjes, në Pogradec, në Tiranë e gjithandej në Shqipëri... Me habi vura re mungesën tënde në veprimtarinë që u zhvillua kohët e fundit nga qarqet zyrtare qendrore në Tiranë me shkrimtarët e diasporës. Pse ndodhi kjo?

Pas një cilësie të caktuar librash, çdo shkrimtar duhet t'i gëzohet sa më thellë të drejtës për të marrë pjesë apo jo në takime zyrtare, promovime, biseda etj. Thënë ndryshe: lloji i vetmisë krijuese bën zgjedhjen, teksa secili, në varësi të mënyrës se si shkruan, vendos edhe se si duhet ta përdorë jashtëvetminë e tij, të them.

Çfarë ke në duar sot dhe në kokë për nesër, pra: me qitje të afërt e të largët?

Ndoshta do të ftoj pa bujë disa miq e të panjohur që të lexojnë nja dy prej romaneve të shkruar vite më parë dhe të mbajtur peng në hije nga ata që besojnë se letërsia e mirëfilltë nis njëherësh me ta, ose me idhujt e tyre. Romanin “Mortët” (1988), për shembull.

KËRKIME TË PARESHTURA DREJT PËRSOSJES SË POEZISË

Mbi librin me poezi “Imgur” (2019) të poetit Skënder Buçpapaj

nga Kujtim Morina

Poezinë e Skënder Buçpapaj apo ndonjë tregim të tij i kisha lexuar në vitet 88-89 kur ka qenë redaktor tek gazeta Drita. Edhe më vonë kam lexuar ndonje poezi apo cikël me poezi por jo ndonjë libër të tij. Më bëri përshtypje një cikël i poetit botuar në gazetën letrare Exlibris para mëse një viti dhe gjeta librin e fundit të tij “Imgur” (2019).

Poezia e Skënder Buçpapaj është një kërkim i pafund i poezisë prej një poeti të talentuar. Kërkime të formës dhe të përmbajtjes, moskënaqje me një gjetje duke synuar tjetrën, shtrirje të imagjinatës në kohë e hapësirë, tek vetja dhe tek bota, tek e dëgjua dhe e padëgjua, tek e dukshmja dhe e padukshmja, tek e ndjera dhe kërkimi i ndjesisë që fshihet tek çdo gjallesë, tek çdo qenie. Mendoj se me librin “Imgur” poeti ka arritur një kulm të krijimtarisë së tij. Kjo vjen natyrisht pas tre librave të fundit të tij “Frikë nga Atdheu” (2009), “Vetëm të vdekurit pendohen” (2015) dhe “Jubileu i shiut të çmendur” (2017). Zaten, kur e kanë quajtur “zogu i bjeshkës” referuar librit të tij të parë në fillim të viteve 70, ka qenë me domethënie sepse ai sillte aromën e freskët të bjeshkës dhe të Alpeve shqiptare në atë kohë.

Për poetin Skënder Buçpapaj, zeja e poezisë nuk është asfare e lehtë, do qëmtuar në mënyrë të pareshtur e me mprehtesi në veçanësitë e bukurive të natyrës, në detajet më të imëta për t'i përqasur pastaj me imagjinatën e tij që nuk e teprojmë po të themi shumë herë të shfrenuar, për t'i ngritur në art në lojën e tij me fjalën, në latimin pa fund të saj derisa të mbetet ai tambël zogu që ia vlen t'ia paraqesësh lexuesit. “Dashuritë nuk perëndojnë kurrë si ti apo si unë, më tha dielli/ dashuritë vetëm ndërrojnë qiell” thotë poeti në poezinë “Dashuria jonë perëndoi prapa cilit mal? Mendoj se kësaj poezie do t'i shkonte shprehja e Robert Frost, “poezia vjen si një ngecje në fyt, një mall për shtëpinë apo për dashurinë. Ajo është një hapje drejt të të shprehurit, një përpjekje për të gjetur përmbushje. Një poezi e plotë është ajo ku emocioni ka gjetur mendimin dhe mendimi ka gjetur fjalën”

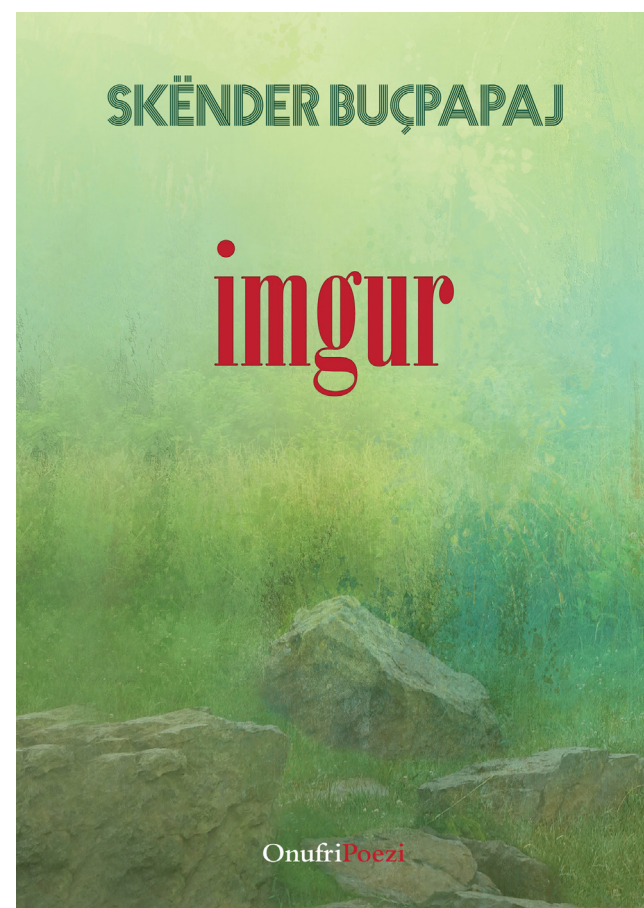
Autori shkruan kryesisht në varg të lirë megjithëse ka poezi edhe me rimë, për ta peshuar më shumë fjalën dhe vargun, për të rrokur tejskajshmëritë e tij por edhe duke ngërthyer të trupëzuara në të figurat letrare të personifikimit, rezonancës, përsëritjes, aliteracionit, enumeracionit e antitezës. Po kujtojmë disa vargje nga poezia “I sapodalë nga ëndrra e saj”: “i sapodalë nga ëndrra e saj/ terr i bardhë jam, blinduar bukur në dritë të verbër/ blinduar zi me dritë verbuese rrezesh pazane/ rrezesh pakumte/ nga një diell shurdh, nga një hënë shurdhuere ia var asaj në çdo qerpik”. Kështu e ndërton poezinë poeti në një hulli ndërthurjesh të pamjeve të ndryshme, të mysëta, konvekse, të kryqëzuara me njera-tjetren, reflektuese të disa objekteve, në kontrast e në ndërveprim me njëra-tjetrën, në një shumëllojshmëri figurash si bimët dhe ngjyrat e natyrës. Por aq sa e shtrin fushëpamjen e frymëzimit poetik apo hapërimin në hapësirë e në kohë, po kaq tregohet i kujdesshëm të mos humbë vëmendjen e lexuesit, duke i dhënë të kuptojë se kaq sa ka përfshirë, në mos edhe më shumë është lënë jashtë për tu nënkuptuar që lexuesi ta shtojë vetë, të vijojë në shtigje të saponisura apo të hapë edhe shtigje të reja frymëzuar nga leximi i kësaj poezie.

Poeti shumë herë përdor vargun e gjatë duke e asociuar poezinë e tij me Uollt Uitman apo Allen Ginsberg por e shpëtojnë gjetjet e njëpasnjëshme

poetike, këndet dhe shpërfaqjet ku e pret figurën apo objektin e poezisë duke na zbuluar pamje të reja të pahasura më parë. Enumeracionet që përdor shumë herë janë si rruaza me ngjyra të ndryshme që zgjojnë kërshtëri të veçante secila. Ky është një bashkëbisedim i poetit me botën, me veten, me natyrën, me qiellin, me tokën, me bjeshkën, me gurin ku veçohet poezia “Ngujim në Gur”. Ka aty një ndërthurje të unit poetik, të hapësirës së kozmosit, të lëndës së poezisë që mund të jetë guri i vendlindjes së poetit, i pashqitshëm, i fortë, solid, dinjitoz në komunikim me botën përreth.

Nga përvoja e gjatë si poet, besoj se me këtë libër poeti ka gjetur të mesmen e përpjesshme apo të mesmen e artë mes lirisë së të shprehurit dhe vargut të kursyer, mes vargut të lirë dhe ritmit të brendshëm dhe kadencës së vargut që di ku të ndalet për të filluar një vallëzim tjetër me vargun në poezinë pasuese. “Shikimet e syve të mi por jo shikimet e mia,” thotë poeti në një titull poezie të cilën e vijon me “drita shikimesh pa ndezur, drita shikimesh pa shkimur, drita shikimesh pa prushur, drita shikimesh pa shuar nuk kanë lënë me shikimet e tyre. Të shikimeve të mia janë. Por të syve të mi nuk janë. Të miat nuk janë”. Duket se në sinoret e nënvetëdijes, poeti përmes pranëvënies së të kundërtave që janë në natyrën e njeriut përpiqet që të depërtojë sa më thellë në unin e tij, të njohë sa më mirë vetveten siç thoshte Seneka se vetëm kështu arrihet tek poezia e mirë. Ai e shtrydh të gjithë vizionin e imagjinatës së tij si frutat që ka shijuar në fëmijëri duke na dhënë vetëm mushtin e tyre, më të veçantën e së veçantës.

Në përfundim do të thoja se ky është një shkrim më shumë përshëndetës për librin më të fundit të poetit Skënder Buçpapaj. Për poezinë e tij kanë shkruar shumë poetë si Sulejman Mato, Besnik Mustafaj, Arbër Ahmetaj, Vasil Tabaku, Xhahid Bushati etj duke iu referuar librave të tij të dekadës së fundit. “Kam ndërtuar shumë ura në Veri,” thotë poeti në një varg dhe këto ura besoj do t'i qëndrojnë kohës ashtu si poeti që vazhdon në kërkime të pareshtura drejt përsosjes së poezisë së tij.

ORHAN PAMUK: SI HOQA QAFE DISA NGA LIBRAT E MI

Gjatë tërmetit të dytë, nga këta dy të fundit, ai që goditi Bolu-në në nëntor, u dëgjua një zhurmë si trokitje nga një qosh i bibliotekës sime; pastaj për një kohë të gjatë, si asnjëherë më parë, raftet e librave kërcitën dhe rënkuan. Isha shtrirë në shtrat, në dhomën e pasme, me një libër në dorë, dhe po shihja si llamba e abazhurit po lëkundej sipër meje. Që biblioteka ime duhet të bëhej pjesë e zemëratës të tërmetit, se duhej ta pranonte dhe t'i jepte dinjitet mesazhit që ai përcillte, më frikësoi, dhe aluzionet apokaliptike më inatosën. E njëjta gjë kishte ndodhur gjatë tronditjeve të pas-tërmetit gjatë javëve të kaluara. Prandaj vendosa të ndëshkoja bibliotekën time.

Kjo ishte arsyeja pse me një ndërgjegje çuditërisht të qartë, mora 250 libra nga raftet dhe i asgjësova. Tamam si sulltani që ecën midis një turme skllevërisht, duke veçuar ata që duhen rrahur me kamxhik, si kapitalisti që tregon se cilët shërbëtorë duhen pushuar nga puna, bëra zgjedhjen time aty për aty. Ajo që po ndëshkoja ishte e kaluara ime, ëndrrat që kisha ushqyer kur i gjeta për herë të parë këto libra, i mora, i bleva, i çova në shtëpi, i fsheha, i lexova, dhe u mundova mbi to me aq dashuri, duke imagjinuar

se çfarë do të mendoja kur t'i lexoja në të ardhmen. Po të reflektoje, kjo dukej më shumë si çlirim se sa ndëshkim.

Lumturia që më dha kjo gjë? Epo është koha të diskutoj për librat dhe bibliotekën. Dua të them disa gjëra për bibliotekën, por s'dua ta lavdëroj siç bëjnë ata që shpall dashurinë për librat, vetëm për të treguar se janë të jashtëzakonshëm, më të kulturuar shijehollë se ju. Dhe s'dua të dukem si ata libërdashës mburracak, të cilët thonë se gjetën një vëllim që ishte kështu e ashtu dhe shumë i rrallë në një librari të dorës së dytë, në rrugët periferike të Pragës. Prapëseprapë, jetoj në një vend që e shikon moslexuesin si normë dhe lexuesin si të papërsosur, kështu që s'mund të mos i respektoj aspektet, idengulitjet dhe mëtimet e një grushti të vogël lexuesish që lexon dhe krijon biblioteka në këtë gjendje letargjike dhe armiqësore ndaj librit. Por pavarësisht nga kjo, çështja që dua të diskutoj këtu s'është se sa i dua librat, por sa nuk i dua. Mënyra më e mirë dhe e shpejtë për ta treguar këtë histori është të kujtoj se si dhe pse shpëtova prej tyre.

Meqenëse ne i organizojmë bukur bibliotekat deri diku që miqtë t'i shohin librat ashtu siç duam ne të

shihen, një mënyrë e thjeshtë për të vendosur rregull është të pëcaktosh se cilat libra do të parapëlqenim, le të të themi, t'i fshihnim ose t'i hiqnim, dhe miqtë të mos i shihnin fare. Mund të flakim një numër të madh librash, kështu askush s'do ta merrte vesh se dikur keni marrë seriozisht libra të tillë pa vlerë. Ndërsa kalojmë nga fëmijëria në adoleshencë dhe nga adoleshenca në rini, kjo idengulitje e veçantë bëhet e fuqishme. Kur vëllai im i madh më dha librat për të cilin i vinte turp që i kishte lexuar kur ishte fëmijë, bashkë me koleksionet e detyruara të revistave të futbollit (si Fenerbahçe) të cilat s'i ngjallnin më interes, ai po vriste me një gurë dy zogj. Përdora të njëjtën teknikë për të hequr qafe shumë romane turke, romane sovjetike, përmbledhje me poezi të dobëta dhe tekste sociologjie, për të mos përmendur shembuj të ndritshëm të letërsisë së fshatit, pamfletet majstise që i kisha mbledhur njëlloj si arkivisti tek "Libri i zi". Po kështu veprova me librat popullorë shkencorë të blera rregullisht, ato me kujtime të kota dhe librat si u bëra, kështu e ashtu i suksesshëm, të cilët s'i lexoja dot, dhe vepra të ndryshme të pornografisë së stërholluar, pa ilustrime, në fillim duke i hedhur gjithë ankth në një qoshe të fshehtë para se t'i flakja përfundimisht.

Kurdo që kam vendosur të heq një libër, ndjej emocionin drithërues të maskës qëdua të vë për shijen e dikurshme të zvetënuar dhe ndjej një lloj ankese të padukshme që s'e vë re aty për aty. Ajo që është zvetënuese s'është mendimi shqetësues që ky libër (një rrëfim politik, një përkthim i keq, një roman në modë, përmbledhje ku të gjitha poezitë janë njësoj dhe si të gjitha poezitë e tjera) është në bibliotekën time, por ideja që ka qenë një kohë kur e kam marrë aq seriozisht këtë libër sa kam paguar para për të, e kam mbajtur në raftin e bibliotekës për vite me radhë, madje kam lexuar goxha shumë nga ai. S'më vjen turp nga libri, më vjen turp që dikur ai libër i dobët ka qenë i rëndësishëm për mua. Kjo na sjell tek çështja e vërtetë: Biblioteka ime s'është burim krenarie por vetë-hakmarrjeje dhe shtypjeje. Ashtu si ata që krenohen me arsimimin e tyre, edhe unë nganjëherë marr kënaqësi kur i shikoj këto libra, i kaloj nëpër duar dhe disa prej tyre i marr për t'i lexuar. Në rininë time, e imagjinoja veten duke pozuar para librave të mi, pasi të bëhesha shkrimtar.

Por tani kam vetëm sikletin dërrmues që kam investuar kohë dhe para tek to, që i kam sjellur në shtëpi si hamall dhe më pas i kam fshehur dhe ajo që më bën më të mjeruar është vetëdija se u jam "përshtatur" atyre. Ndërsa rritesha, mbase kam filluar të flak libra si mënyrë për të bindur veten se kam atë lloj mençurie që pritet nga pronari i një biblioteke, ku ka libra që ai vetë i ka lexuar. Por vazhdoj të blej libra me ritëm më të shpejtë se sa i flak ato. Dhe kështu, nëse do ta krahasoja bibliotekën time me atë të një miku të lexuar në një vend të pasur perëndimor, në bibliotekën e tij do të kishte shumë më pak libra se sa e imja. Për fat të mirë, për mua e domosdoshme është jo të kem libra të mirë, por t'i shkruaj ato. Përmirësimi i një shkrimtari varet në një shkallë të madhe nga leximi i librave të mirë. Por të lexosh mirë nuk do të thotë të kalosh sytë ngadalë dhe t'i përqendrosh mendimet me kujdes mbi një tekst: do të thotë të bëhesh njësh plotësisht me shpirtin e atij libri. Kjo është arsyeja pse dashurohemi vetëm me disa libra në jetë. Edhe biblioteka personale më e përsosur ka disa libra që janë plotësisht në garë me njëri-tjetrin. Xhelozitë midis këtyre librave i i ngjallin shkrimtarit një lloj trishtimi. Flaubert-i kishte të drejtë kur thoshte se nëse njeriu lexon dhjetë libra me kujdesin e duhur, ai bëhet i mençur. Si rregull, shumica e njerëzve as që e kanë bërë këtë, dhe kjo është arsyeja pse mbledhin libra dhe vënë në dukje bibliotekat e tyre. Meqenëse jetoj në një vend pothuajse pa libra dhe biblioteka, të paktën kam si shfajësohem. Dymbëdhjetë mijë librat në bibliotekë janë ato që më detyrojnë ta marr seriozisht punën time.

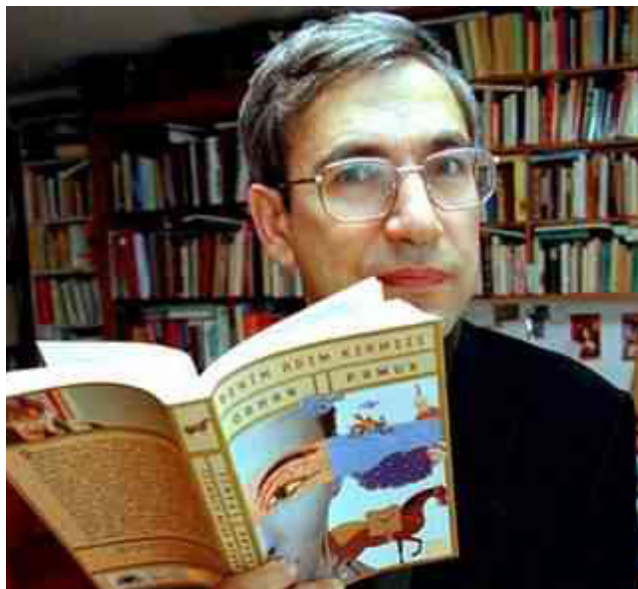
Midis tyre ka ndoshta dhjetë ose pesëmbëdhjetë libra që me të vërtetë i dua, por nuk jam sentimental ndaj bibliotekës. Si imazh, një koleksion mobiljesh, një grumbull pluhuri si barrë e prekshme, s'më pëlqen aspak. Të ndjesh një intimitet me përmbajtjen e saj është sikur të kesh marrëdhënie me gra, virtyti kryesor i të cilave është gatishmëria e përhershme për të na dashur. Gjëja që dua më shumë tek librat e mi është se mund t'i marr dhe t'i lexoj sa herë që dëshiroj.

Për shkak se kam frikë nga “përshtatja” po aq sa kam nga dashuria, mirëpres çdo pretekst për të hequr qafe librat. Por në dhjetë vitet e kaluara kam gjetur një shfajësim të ri, diçka që s'më ka ndodhur kurrë më parë. Autorët, librat e të cilëve i kam blerë në rininë time, i kam mbajtur dhe ndonjëherë edhe i kam lexuar, sepse ata ishin “shkrimtarët e kombit”, dhe madje mjaft nga shkrimtarët që i kam lexuar në vitet e mëpasme, gjatë viteve të fundit kanë bashkëpunuar për të mbledhur prova se sa të dobët janë librat e mi. Në fillim isha i lumtur që më morën kaq seriozisht. Por tani jam i lumtur që kam një pretekst edhe më të mirë se një tërmet për pastrimin e tyre nga biblioteka ime. Kjo është mënyra se si raftet e mi me letërsi turke po humbasin shpejt veprat e shkrimtarëve gjysëm të talentuar, mediokër, mesatarisht të suksesshëm, tullac, meshkuj të zvetënuar midis moshës pesëdhjetë e shtatëdhjetë vjeç.

Mbi leximin: fjalët ose imazhet

Të mbash një libër në xhep ose në çantë, veçanërisht në kohë trishtimi, do të thotë zotërosh një botë tjetër, një botë që mund të të sjellë lumturi. Gjatë rinisë sime të palumtur, mendimi për një libër të tillë, një libër që mezi prisja ta lexoja, ishte ngushëllimi që më ndihmoi gjatë ditëve të shkollës, pasi gogësija aq shumë sa sytë më mbusheshin me lot, kurse më vonë në jetë, kjo më ndihmoi të shtyja deri në fund takimet e mërzitshme ku më duhej të merrja pjesë ngaqë isha i detyruar ose nga dëshira për të mos u treguar i pasjellshëm. Më lejoni të rendit ato arsye që e bëjnë leximin për mua atë që është, jo për shkak të punës apo për të më ngritur moralisht, por për kënaqësi:

1. Është tërheqja ndaj asaj bote tjetër që përmenda më herët. Mund ta shihni si arratisje. Edhe nëse ndodh

vetëm në imagjinatën tënde, është sidoqoftë arratisje e mirë nga trishtimi i jetës së përditshme dhe mundësi për të kaluar ca kohë në një botë tjetër.

2. Midis moshës gjashtëmbëdhjetë dhe njëzet e gjashtë vjeç, leximi ishte thelbësor në përpjekjet e mia për të krijuar diçka nga vetja, për t'u bërë më i vetëdijshëm, dhe kështu për t'i dhënë formë shpirtit tim. Çfarë njeriu duhej të isha? Cili ishte kuptimi i botës? Sa larg mund të arrinin mendimet, interesat, ëndrrat e mia, tokat që mund të shihja me sytë e mendjes? Ndërsa ndiqja jetën, ëndrrat dhe përsiatjet e të tjerëve në tregimet dhe esetë që shkruanin, e dija se do t'i ruaja ato që lexoja si përjetimet më të thella të kujtesës time dhe kurrë s'do t'i harroja, ashtu si një vogëlush s'harron kurrë çastin kur sheh për herë të parë një pemë, një gjethe, një mace. Me njohuritë që grumbulloja nga leximet, do të përvijoja rrugën time drejt moshës madhore. Duke përqafuar një optimizëm të tillë femënor për ta krijuar dhe formësuar veten time, leximi gjatë atyre viteve ishte veprimtari e dëndur dhe e gjallë e cila ma nxiste fort imagjinatën. Por tani pothuajse nuk lexoj kurrë në këtë mënyrë, dhe mbase kjo është arsyeja pse lexoj shumë më pak.

3. Një tjetër gjë pse leximi më jep kaq shumë kënaqësi është vetëdija. Kur lexojmë, është një pjesë e mendjes tonë që bën qëndresë ndaj zhytjes totale në tekst dhe na lavdëron që kemi marrë përsipër një detyrë kaq të rëndësishme dhe intelektuale: me fjalë të tjera, leximin. Proust-i e kuptoi shumë mirë këtë. Ekziston, ka thënë ai, një pjesë e jona e cila mbetet

jashtë tekstit për të soditur tryezën në të cilën jemi ulur, llambën që ndriçon pjatën, kopshtin përreth nesh, ose pamjen më përtej. Kur i vërejmë gjëra të tilla, në të njëjtën kohë po shijojmë vetminë dhe fuqinë e imagjinatës tonë dhe lavdërojmë veten që arrijmë të zotërojmë thellësi më të mëdha se ata që nuk lexojnë. E kuptoj se si një lexues, pa e tepruar, e lavdëron veten, por nuk i duroj shumë ata që vetëlëvdohen me krenari.

Kjo është arsyeja pse kur flas për jetën time të leximit, duhet ta them menjëherë: Nëse kënaqësitë që i përshkruaj si 1 dhe 2 ishin kënaqësi që mund t'i gjeja në një film, në televizion apo media të tjera, ndoshta do të lexoja më pak libra. Ndoshta një ditë do të jetë e mundur. Por mendoj se do ta kisha shumë të vështirë. Kjo sepse fjalët (dhe veprat e letërsisë që ato krijojnë) janë si uji apo si milingonat. Asgjë s'mund të depërtojë në të çarat, vrimat dhe zbrazëtitë e padukshme të jetës kaq shpejt dhe kaq plotësisht sa fjalët. Janë këto të çara ku para së gjithash gjendet thelbi i gjërave, gjërat që na bëjnë kureshtar për jetën, për botën, dhe është letërsia e mirë që i zbulon para së gjithash ato. Letërsia e mirë është si një këshillë e mençur që duhet të jepet, dhe si e tillë ajo ka të njëjtën brerorë të nevojës që kemi për lajmet e fundit; kjo është kryesisht arsyeja pse ende varem prej saj.

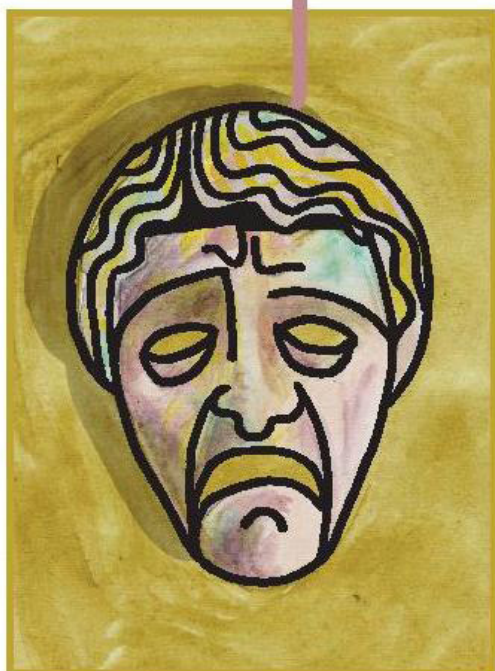
Por mendoj se do të ishte e gabuar të flisnim për këtë kënaqësi, si kundërvënje ose garë me kënaqësinë e shikimit, të të parit. Kjo mund të ndodhë sepse, midis moshës shtatë dhe njëzet e dy vjeç, kam dashur të bëhem piktor dhe i kalova ato vite duke pikturuar në mënyrë të ngulmët. Për mua, të lexosh do të thotë të krijosh versionin tënd të filmit mendor për një tekst. Mund ta ngremë kokën nga faqja për të çlodhur sytë në një foto mbi mur, në një peizazh jashtë dritares ose në pamjen më përtej, por këto gjëra s'hyjnë tek mendja jonë: Ne jemi akoma të pushtuar nga filmimi i botës imagjinare të Librit. Për ts parë botën e imagjinuar nga autori, për ta gjetur lumturinë në atë botë tjetër, duhet të vihet në lëvizje imagjinata. Duke na dhënë përshtypjen se nuk jemi vetëm spektatorë të një bote imagjinare, por deri diku krijuesit e saj, një libër na jep lumturinë e krijuesit të veçuar nga bota. Dhe është kjo lumturi e veçimit që e bën leximin e librave, leximin e veprave të mëdha të letërsisë, kaq ngashënjyes për të gjithë dhe kaq thelbësor për shkrimtarin.

Përktheu nga anglishtja: Granit Zela

Stefan Çapaliku

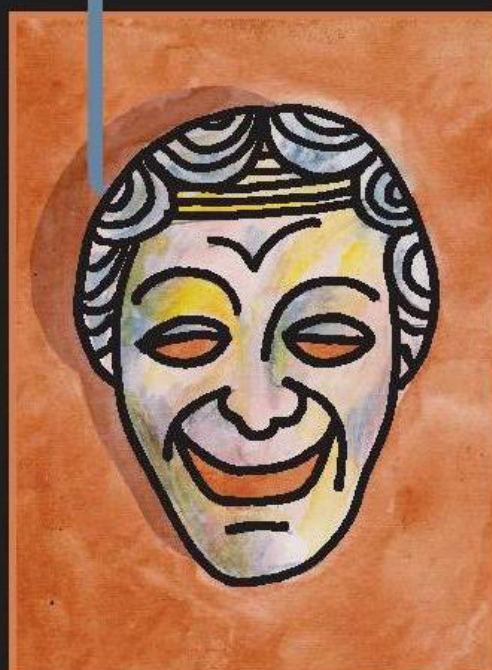
një antologji e vogël e vdekjes

 **BOTIMET
FISHTA**

Stefan Çapaliku

një antologji e vogël e jetës

 **BOTIMET
FISHTA**